

A'DAN Z'YE

Cemal Süreya

HAZIRLAYAN NURSEL DURUEL

YKY

A'DAN Z'YE CEMAL SÜREYA

HAZIRLAYAN

Nursel Duruel

KİTAP TASARIMI

Yetkin Başarır

DÜZELTİ

Fahri Güllüođlu

KİTAP-LIK DERGISİNİN HEDİYESİDİR

© YAPI KREDİ KÜLTÜR

SANAT YAYINCILIK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul

Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23

<http://www.yapikrediyayinlari.com>

<http://www.shop.superonline.com/yky>

<http://www.teleweb.com.tr>

e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr

BASKI VE CİLT

Promat

SUNUŞ

Türk edebiyatı kılavuz kitaplar açısından oldukça yoksul sayılır. Pek çok yazar ve şairimiz için böylesi kitapların eksikliği hep hissedilmiş ancak bu işe emek ve zaman ayıracak, gönül verecek insan sayısı yok denecek kadar az olmuştur.

kitap-lık dergisi olarak okurlarımıza yeni dönemde kitap hediye etmeye karar verdiğimizde, söz konusu boşluğu tam olarak doldurmasa bile, bu boşluğa işaret eden kitaplar hazırlatmayı düşündük ve Türk edebiyatının önde gelen isimleri üzerine bir dizi kitap ısmarladık.

2003 yılı içinde kitap-lık dergisiyle birlikte on adet “A’dan Z’ye” kitabı hediye edeceğiz. Bir tür okuma kılavuzu niteliğindeki “A’dan Z’ye” kitapları, yazarların yapıtı ve yaşamı / kişiliği ve sanatı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan, deyim yerindeyse o yazarın koordinatlarını veren maddelerden oluşuyor. Kitapları, ulaşabildiğimiz ölçüde görsel malzemeyle de zenginleştirmeye çalıştık.

“A’dan Z’ye” dizimizin ilk ismi Cemal Süreya... Bu kitabı, 9 Ocak 1990 yılında yitirdiğimiz şairin ölümünün 13. yıldönümünde, bir saygı ifadesi olarak sunuyoruz.

ADRES

*Şu eski adresini bir değiştir artık
On yıldır bilgeliğini tüketti.*

Hayatı boyunca adeta bir takıntı, bir sorun oldu adres Cemal Süreya için. Hem düz anlamıyla, hem içerdiği yan anlamlarla. Oturduğu evlerin bazıları aynı zamanda adresiydi; adreslerinin çoğu ev değil. Sürgünlük, yatılı okullar, mesleği dolayısıyla sürdürdüğü göçebe hayat, değişen eşler, evlilikler ve hayatın pratik yanıyla ilgili acemiliği sürekli bir düzen kurmasına olanak vermedi. Son şiir kitabı *Güz Bitigi*'nde değiştirdiği evlerin bilançosunu çıkarır:

*Hiç bir semtte berberin olmadı,
1954-1980 yılları arasında,
26 yılda 28 ev değiştirdin;
Leke kuşağı nasıl tanımaz seni!*

Buradaki hesap Mülkiye'den mezun oluşundan emekliye ayrılışına kadar geçen süreyi kapsıyor. Altı yaşına kadar Erzincan'da, daha sonra Bilecik'te ailesiyle birlikte oturduğu evler de hesaba katılır ve buna emekliliğinin ilk yıllarında değiştirdiği evler de eklenirse sayı kırka yaklaşır. Adres sözcüğü kimi kez sevgiliye doğrudan hitap, kimi kez sitem, kimi kez de özlem ve tutku ifadesidir onda. 1954'te ilk görevini istemek üzere Maliye Bakanlığı'na başvurduğunda işlemleri yapan memurla aralarında ilginç bir konuşma geçer. Bir yıl önce nikahlandığı, ama henüz evlenmediği eşi Seniha, Söğüt'te oturduğu için Eskişehir'i tercih ettiğini bildirmiştir. Memur, Eskişehir adresini isteyince, "yok," diye cevap verir. "O halde niye Eskişehir'i istiyorsunuz?" Cevabı durumunun özetidir: "Bir adresim olsun diye."

Zorunluluğun yanı sıra belki biraz da hıznırlıktan çeşitli dönemlerinde adres olarak PTT'den kiraladığı posta kutularını kullandı. Bazılarını da ebedi adresi ilan etti. Dergi ve gazete yazıhaneleri, edebiyatçıların devam ettiği lokaller, meyhaneler, yerine göre asıl, yerine göre ek adresi oldu.

Adres sorunu kılıktan kılığa bürünerek, anlam değiştirerek öldüğü güne kadar peşini bırakmadı. Ölümünden sonra adı Cemal

Süreya Sokağı olarak değiştirilen Cihanseraskeri Sokak'taki son evi en uzun oturduğu, en rahat ettiği evlerden biriydi; ama son günlerinde adresini gizlice değiştirme telaşına düşmüştü. Hem de en düşkün olduğu insandan, oğlu Memo'dan kaçmak için. Şiir söz konusu olduğunda ise Özdemir İnce'nin deyişiyle hiç yanlış adres göstermedi.

ANKARA

İlk kez 1950'de üniversiteye kayıt yaptırmak için adım attığında Ankara henüz 300 bin nüfuslu bir kentti. Bir ilkler kenti onun için: İlk şiir, ilk yazılar, ilk edebiyat çevresi, ilk Papirüs...

Aynı zamanda bir ara kent, bir geçiş yeri. 1954'te Mülkiye'yi bitirdikten sonra Eskişehir Vergi Dairesi'ne atandı ve ayrıldı Ankara'dan; ama daima geri dönmek üzere... Memuriyet hayatı boyunca çeşitli aralıklarla Ankara'da görev yaptı.

Aynı zamanda bir ana-kentti Ankara, üvey de olsa:

Ankara Ankara.

Ey iyi kalpli üvey ana!

İstanbul'a ilişkin dizelerinde genellikle lirik öğeler ağır bastı, Ankara'ya ilişkin olanlarda ise humor.

Ankara Ankara

Bir kent değil burası, bir acenta dizisi,

Bir işhanı, bir umumi mümesillik belki,

Büyük mağazalar, bahçeliğe özenen süpermarketler

Tutulmamak üzere verilmiş bir söz gibi.

Sahi kaçınıcı sanat oluyordu şu mimari?

Birer önyargı gibi uzuyor çağdaş caminin minareleri.

Opera: içine dikiş gereçleri doldurulmuş ağırlıksız bir keman kutusu,

Osmanlı Bankası davul;

Ve Emlak Kredi'yle başlayan camdan metalden bir melodika ordusu:

Dol(An)kara bakır dol!

(...)

*Büyük Millet Meclisi'ni hiç gözden kaçırmamakta
O nereye giderse peşini bırakmayan Ankara Oteli:
İş Bankası kendine özgü bir humour'la süzüyor
Şimdi biraz daha aşağıda kalmış Anıt-Kabir'i.
İşe bak, dün humour sözcüğü için Fransevi'yi açtıldım,
"Şetaret" diyordu yanlış okumadımsa Şemsettin Sami:
Ey şetaret bankası, artık gelmiş sayılırsın Çankaya'ya!
Ben öyle her şeye dikkat eden bir adam değilim,
Ama biliyorum, DÇM için Marmara Oteli'ne gideceğim
Yakamda gizlilik rozeti, eh çobanlık da caba;
Vergi iadesi için de Stad Oteli var,
Paraşüt Kulesini yukardan görmüş olursun ayrıca.
Sağaltıcı bir yanı da vardı Ankara'nın:
— Şair arkadaş,
Bir derdin mi var,
Bir şeyler çıkarmak mı istiyorsun derdinden
Ankara'ya gelmelisin.*

İş oralı olmaya, sürekli bir hayat kurmaya gelince gözden çıkardığı yer oldu Ankara. Emekliye ayrılınca İstanbul'a yerleşti.

ANNE

*Annem çok küçükken öldü
Beni öp, sonra doğur beni*

Cemal Süreya'nın annesi Gülbeyaz, Erzincan'ın Karatuş köyünden, kara kaşlı, kara gözlü bir Zaza kızı. Öylesine beyaz tenli ki, nüfusta Güllü olarak kayıtlı olduğu halde yakın çevresindeki adı, Beyaz. Annesini çok küçükken kaybetmiş, babası Çanakkale'de şehit düşmüş; onu ve erkek kardeşini amcası büyütmüş.

Cemal Süreya kendi deyişiyile bir aşk çocuğu. Erzincan'da nakliyecilik yapan babası Hüseyin Seber (Süslü Hüseyin), Karatuş'tan gelip geçerken karşılaşır âşık olduğu Gülbeyaz'ı, ağabeyi Memo'nun yardımıyla kaçırmış; öylece evlenmişler. İlk çocuk,

1931'de doğan Cemalettin. Ondan sonra Perihan, Ayten ve Kemal doğmuşlar. Kemal bir yaşındayken ölmüş. Gülbeyaz da henüz yirmi üç yaşındayken Bilecik'e sürgün edilişlerinin altıncı ayında düşük yapmış ve kanamadan kaybetmiş hayatını.

Küçük kalbimdeki kuş ölmüştü.

Cemal Süreya, sanat duyarlığını annesinden ve içinde yetiştiği Alevi kültüründen aldığını sıkça yinelemiş, yazmıştır. Annesiyle ilgili anıları çok az, ama etkileri çok derin. "Hayatımı sarsan, şiiri mi kuran on andan biri" dediği şu sahneyi, kendisinde şiir duygusunun ilk uyanışı olarak anımsar: O eşikte oturuyor, annesi elinde bir çay bardağı süt, önünde çömelmiş içirmeye çalışıyor. Zayıf, hastalıklı, sık sık havale geçiren bir çocuk. Üstelik inatçı, içmiyor sütü. Gülbeyaz, son çare olarak Kerem ile Aslı'yı ezberden okumaya başlıyor, manzum mensur bütün öykü... "Ateş Kerem, tutuş Kerem, yan Kerem..." Cemalettin sonuna kadar dinliyor; yine içmeyince dayak yiyor annesinden.

Bir çocuktun sen

Bir çocuktun sen, bir bardak duruyordu eşikte;

Dolu bir bardak duruyordu eşikte.

O zamanlar daha sen neydin ki, annen Alucra'nın gizli su kürelerinden geçirdi seni; at arabalarıyla ve büyük bir kalabalıkla gidilen baş döndürücü mavi su kürelerinden. Neden sonra aldın o bardağı; o yüzyıl beklemiş sütü; çırpınarak tülbentten süzölmeye çalışsan o koyu, o beyaz, o rahatsız sübyeyi içtin elinden; onun süreğen elinden.

Annesinin ölümünden altı yıl sonra iki de üvey annesi olur. İlki, Esmâ adında temizlik hastası, son derece huysuz bir kadın. Cemal Süreya ondan kaçmak için gizlice parasız yatılı sınavına girer. İlk gece öbür çocuklar ağlarken o sevinçten uyuyamaz. Esmâ'dan, onda da kardeşlerinde de acı izler kalır.

Saçından tutup kızkardeşimi

Kuyuya sarkıtan kadın

İkinci üvey anne Refika Hanım ise Esmâ'nın açtığı yaraları sarmaya çalışsan, şefkat dolu bir insan.

*Sen ki gözlerinle görmüştün 57'de
Babanın parçalanmış beynini
Kağıt bir paketle koydular mezara
İstesen belki elleyebilirdin de
Ama ağlamak haramdı sana
O günler istesen de istemesen de
Boğazında buruldu kaldı Türkçe
Mevsimlerin tülüne sarılı halde
Yıllarca dinlendirdin acını
Utandın ondan korktun bir bakıma
Sakladın geleninden gideninden*

Babası Hüseyin Seber, 1905 Erzincan doğumlu. O günün koşullarına göre varlıklı sayılabilecek bir ailenin dört çocuğundan üçüncüsü. Annesinin adı Hatice, babasınıninki Kamer. Kardeşleri: Fatma, Memo, Hasan.

Hüseyin Seber babasının ölümünden sonra ağabeyi Memo'yla birlikte nakliyecilikle uğraştı. İstanbul'a gide gele kent gör-güsü kazandığı, giyimine dikkat ettiği için Erzincan'da Süslü Hüseyin lakabıyla anılıyordu. 1938'de sürgün edildikleri Bilecik'te Nafia'da kamyon şoförlüğü yaptı. 1957'de trafik kazasında öldü, Bilecik'te şose (toprak yol) kenarındaki mezarlığa, ilk karısı Gülbeyaz'ın yanına gömüldü.

Hüseyin Seber'in çocuklarıyla ilişkisi –içinden çıktığı töre gereği– mesafeliydi. Ayrıca işi nedeniyle sık sık uzak kalıyordu onlardan. Cemal Süreya, babasının kendisini kucağına alıp sevdiğini hatırlamıyor.

Kamyonların uzun yol kokusu, bir mutluluk, bir sevinç hatırlatır bana, kamyon dönmüştür sonunda: Benzin, makine, yağ ve lastik kokusu birbirine geçmiş, solunur bir kıvama gelmiş, baba kokusuyla birleşmiştir. Zaferdir, uzun yol kokusu. Hiç değilse, atlatma, erteleme, gün alma.

Kamyon, biraz eski olacak.

Bilirdim, ertesi gün, iyi bir gün değil, sürekli azarlanaca-

ğım: Şu üstüne başına bak! Daha dün yaptırdık şu ayakkabıları! Niçin gitmedin İlhami Bey'e?

Ama uzun yol kokusu da bilirdi kendisinin uzun yol kokusu olduğunu. Ben uyurken, gece yatağıma eğilir, yanağımdan, daha çok da kaşlarımın ve gözlerimin birbirine en yakın olduğu yerden hafifçe öperdi. Belli belirsiz ayımsardım, yarın iyi bir gün olacak.

Cemal Süreya, "Yunus ki Sütdişleriyle Türkçenin" şiirindeki dizeler dışında, babasına ilişkin iki şiir daha yazdı: "Sizin Hiç Babanız Öldü mü?" ve "Camdan."

İlk şiirde babası hayattaydı, aralarında bir kırgınlık olmuştu; ikinci şiirde ise ölümünün üstünden epeyce bir zaman geçmişti.

CEMALETTİN SEBER

Nüfus cüzdanında Cemalettin Seber yazan Cemal Süreya, bu adı yazar olarak kullanmadı, resmi kimliğiyle sınırlı tuttu. Ece Ayhan'la 1987'de Şehir dergisinde yaptıkları "Kıyı Bucak" başlıklı konuşmalarda Beyoğlu 37. İlkokulu'nun ikinci sınıfındayken adından, soyadından, okulundan, mahallesinin adından, sokağının adından utandığını söylüyor.

Düşün: adım Cemalettin, soyadım Seber (ki anlamı yok, herkes yanlış anlıyor); Pürtelaş Mahallesi'nde oturuyoruz, sokağımızın adı da Tavukuçmaz... Okulum da ahşap bir yapı; A, B, C diye şubeleri olmayan çok küçük bir okul, Pürtelaş'ın anlamını da bilmiyorum. Yıllar sonra anladım gerçeği: O adlar (benim kendi adım dışında) ne güzel adlarmış.

Adını değiştirmeye orta birden ikiye geçtiği yıl karar verir. O yaz babasının tanıdığı bir mühendisin önerisiyle, Bilecik'te yol yapımına giden karayolları ekibine çadır bekçisi olarak katılır. İşçiler sabahın altısında kamyonlara binip giderler, akşam geç vakit dönerler. Cemalettin üç ay boyunca dağ başında bütün günlerini yalnız geçirir. İçinde yılan korkusu, kendi kendine yüksek sesle konuşur; durmadan hayal kurar. En değişmez hayali de yazar olmak. Ama önce yazara yakışır bir ad bulmalı... Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay gi-

bi ünlü yazarlarınkine benzemeli adı, onlarınki gibi üç isimden oluşmalı. Daha önceleri serüven kitaplarının rüzgârıyla uydurduğu Kaptan, Deniz Aslanı gibi adları bir kenara bırakıp Cemalettin'i kısaltır, yanına sevdiği bir sözcüğü, Süreyya'yı ekler ve Cemal Süreyya Seber'de karar kılar. Zaman içinde Seber'den de vazgeçer, Cemal Süreyya olarak imzalar şiirlerini. Değişiklik burada da noktalanmaz; 1956'da yayımlanan "Elma" şiirinin son dizesinde adının bir harfini attığını duyurur. Nedenini soranlara, o tarihlerde belleğine çok güvendiğini, telefon numaralarını bile ezberinde tuttuğunu, bir telefon numarası yüzünden arkadaşıyla bahse tuttuğunu ve kaybettiğini söyler. Kaybederse adından bir harf atacağına söz vermiş, iki tane olduğu için de 'y'lerin birini feda etmeyi uygun görmüştür. Yakın çevresine göre asıl neden "Üercinka" başlıklı şiirinin esin kaynağı olan sevgilisidir. Şiirin yayımlanmasından kısa bir süre önce ayrılmışlardır.

Cemal Süreyya özellikle gençlik yıllarında başka takma adlar da kullandı:

Pazar Postası ve *Vatan* gazetesindeki yazılarında Osman Mazlum, Ali Fakir, Dr. Suat Hüseyin; *Paripüs* dergisindeki şiir çevirilerinde Hasan Basri; *Kazgan*'daki şiir ve desenlerinde Cemasef; *Mülkiye* dergisindeki karikatür ve desenlerinde Charles Suares; Feyzi Halı-

cı'nın Konya'da çıkardığı Çağrı gazetesinde Suna Gün; Sivas'ta çıkan Su dergisinde Ali Hakir, Hüseyin Karayazı, Adil Fırat... Ve diğerleri, Genco Gümrah, Ahmet Gürsu, Birsen Sağanak....

“Takma adlarla yazdığım yazılarda hiçbir zaman başkası değilim.

Ya da başka şey söylemiyorum. Çok yazmanın getirdiği bir biçim olmuştur bana takma ad.”

CİNS ŞAİR

Tanrı

binbirinci gece şiiri yarattı

binikinci gece Cemal'i.

Bin üçüncü gece şiir okudu Tanrı

başa döndü sonra,

kadını yeniden yarattı.

Cemal:

Atlas okyanusunda Fırat'ın salı

Zap suyunda Alp çiçeği.

ÜLKÜ TAMER

Günde yirmi dört saat şiir yaşarım. Her şeye şair olarak bakarım. Yazmaktan daha büyük bir yer tutar bu benim hayatımda.

“Şair kimdir?” sorusuna şu yanıtı veriyordu Cemal Süreya:

Şair şiir yazan kimse değil, onun ötesinde bir varlıktır. Bir tavırdır ve şiirinin de üstünde bir yeredir. Rimbaud'nun dediği gibi başkalarıdır da o. Hem en çok kendisi, hem başkaları. Bunun için her şiirde, en bireysel şiirde bile, şiir düşüncesi ve toplum düşüncesi yan yana, kimi zaman da iç içe bulunur.

İlk yazılarından beri şiirde kişiliğin önemine dikkat çekmiş biri olarak kendisi için, “büyük şair” değil, “cins şair” tanımını uygun görüyordu:

Sözgelimi Baudelaire benim için cins şairdir, Victor Hugo ise büyük şairdir. Büyük şair, galiba kitlelerin duygularını veya onların isteklerini yansıtmış, büyük temalara yönelmiş kişidir. Cins şairler ise hayattı, dünyayı daha çok kendi imbiclerinden geçirmişlerdir. Abdülhak Hamit büyük şairdir, Yahya Kemal hem cins hem büyük şair. Nâzım Hikmet te öyle, hem cins hem de büyük şair.

Şiir tanımları yaparken, “Şiir kurulu düzene karşıdır,” diyordu. *Bir karşı çıkma*

sanatı...

Dilde yangınlar çıkarma sanatı...

Hayatın alev hali...

Hayatın köpüğü...

Hem Batı edebiyatının hem kendi edebiyatımızın kaynaklarıyla beslenmişti. Kendi şiirinin Doğu’yla Batı’nın bileşkesi değil, çelişkisi olduğu görüşündeydi. Yarattığı her imgenin hem çağdaş duyarlılığı kavramasını hem de şiirimizin en eski örnekleriyle çağrışım bağı kurmasını istiyordu.

“Güneşten yırtılan caz, kavalardan akan gökyüzü.”

Böyle tanımlıyordu şiirini.

ÇEVİRİ

Aşkımız şimdi görklü bir hayatın

Yabancıya berbat bir çevirisi

Sen metinde üç beş satır atladın

Ben geçmiş zamanda dondurdum bütün fiilleri

Fransız klasikleri başta olmak üzere elliye yakın kitap çevirdi Cemal Süreya. Şiir çevirilerinin önemli bir bölümü ölümünden sonra şair Eray Canberk tarafından derlenip Yürek ki Paramparça adıyla kitap haline getirildi. (44 şairden 77 şiir çevirisi vardır bu kitapta)

Fransızcaya merakı ortaokulda başlamıştı. Bu dili kendi kendine öğrendi; 1961’de görev nedeniyle gittiği Paris’te daha da geliştirdi. Fransızcası düzeyinde olmamakla birlikte İngilizce de biliyordu. *Bazı Batı dillerine de okuyunca anlayacak kadar aşinayım.*

Yabancı dil bilgimin çok kuvvetli olduğunu sanmıyorum. Ama diller arası ilişkiyi uğraşa uğraşa yakaladım. Çeviri yapmak dil bilmekten ayrı bir şey.

Cemal Süreya'ya göre çeviri, "iki kültürün, iki yapının iki yaratıcı kendindenliğin birbirine bitişmesi, çınlamasıdır." Çevirmen ise "bir kitabı kendisi için olduğundan çok, başkaları için okuyan kişidir. Ulusları birbirine açıklayan, ömrünü onların kültür ballarını birbirine iletmekle geçiren bir adam. Uluslararası zenginliklerin taşıyıcılığını üstlenmiş bir kimse. Çevirmenin bir işlevi de bir ülkede türlü nedenlerle yasaklanmış düşüncelerin başka bir ülkeye akarak yaşama olanağı bulmasını sağlamasıdır."

Çevirmen şairse ve şiir çeviriyorsa durumu nedir, peki?

Şiir çeviren iki türlü şair var: Birincisi çevirdiği şiirden kendi şiirine şiir değerleri katıyor, öbürü, kendi kullanılabilir söz değerlerini çevirdiği şiirde harcıyor. Benim başıma hep bu ikincisi geldi.

Çeviri şiir şairden çok şey götürür. Ya da bende götürmüştür. Yabancı dildeki şiirler kişiyi elbet besler. Ama okur olarak, şiir sever olarak... Çağrışımlar da getirir. Ama şiir çevirmeni olmak başka. Anlatımını, malzemeni bir de oraya gömersin. O şiir seninle karşılaştırılır. Verdiğin şeye aldığın gibi bakarlar. O durumun aşılması çok zor. Aşınca da kazançlı çıkabilirsin. Kısacası, çeviri şiirin çevirenin değil de, başkalarının üretimine katkısı söz konusu...

İşin mali yanına gelince...

Hayatının her döneminde çeviriyle uğraştı, ama yalnızca çeviriyle yaşamaya çalıştığı dönemlerde ücretlerin yetersizliği nedeniyle sıkıntıya düştü. Papirüs'ü çıkarmak için memuriyetten ayrılırken çevirmenliğini güvence olarak görmüştü. 12 Eylül'de aç kaldım. Dergi para getirmez. Fransızca'dan çeviri yapıyordum. Para gelmemeye başlayınca memuriyete geri döndüm.

✓	Gecekte hay	Iznesco	de (U. Tuncel)	1	150
✓	im Jule'nin yadını mı?	S. de Beauvoir	Fabriz Dinger	1	1000 - 1700
	Günümüzde Sığır Hastası	"	Dizem	1	1000
	Phobos'un Özü	Mao Ce Tang	Gün	1	1350
✓	+ Akatar Süzlen	M. de Sade	F. Dinger	1	1500 1567
✓	Paktö	J. Cosmos	Vardak + G. Sürmü	1	7000 [5000 kitap]
✓	Yazın Papa	Asturias	Cem	1	5000
	Yıkı Cephesi	N. Thru De	"	1	2000
+	Küçük Pren	. Exemplary	Bizgi - Arkadaş	3	4500 (2000+1500)
	32 Saat Özgünlük	G. Hernadi	Halara	1	1350
	A. Buikemenit Devri	Pojner	Güneş	1	750
	Empiryalogya	Lemir	Sac	3	12000
	Vardaklı Zambak	Balzac	Altın Kitaplar	4	13000
✓	Görüş Baba	"	" "	2	7000
	Milli K. Cephesi	D. Bravo	Ant + Taban	2	4400
	Önce Kullu Dostum	A. Bayat	Vardak	1	2000
✓	+ Aşk Kurgunu	Dpollmanı	De	1	300
✓	+ Genç Eği Kırkı	Flaviant	Cem	1	6400
†	mezhan	Zala	Altın Kitaplar	2	12500
†	Nikhrasson	Santre	Davlen Tiz:	1	3500
	Bayat Akbi Dokt.		Vardak	1	2000
	Toprakların Turtisi	G. Bouthold	"	1	2000
✓	+ Biri Tarsan	F. Marceau	Kuruyet	1	2250
+	Kırmızı Balon		Arkadaş	1	1500
✓	Gün Kuyumca		E	1	8000
	Mutluluk İçin Saks		Sevme Kit.		702550
✓	Emişin Tanıtı		Sac		56000
	Fuziyon ve Analizi		Payel		2750
	Zehir Üstüne Şakke		S. K.		8000
	S. Zin uluhtelen		S. K.		3000
	Flamso saksicilik		Tuning K.		34000
	Eski evler, Eski Adımlar				

KENDİ ELYAZISIYLA ÇEVİRİ LİSTESİ (2000'E DOĞRU ARŞİVİ'NDEN)

DARPHANE

7 Şubat 1975'te Darphane ve Damga Matbaası Müdürü oldu. Bir yıl sekiz ay sonra da görevinden ayrıldı. Altın tozu bulaşmış olabilir diye paçalarını iyice silkeleyip öyle çıktı Darphane'den. Maliye Bakanı Yılmaz Ergenekon'la takışmıştı. Bir süre sonra yeniden Ankara'ya, Tetkik Kurulu üyeliğine döndü.

Darphane'deki tutumu sağlam bir bürokratin olağan ya da olması gereken icraatıydı; ayrılırken Bakan'a söyledikleri ise Cemal Süreyaca bir jest...

Epeyce yankı uyandıran bu olayın arka planı özet olarak şöyle: Göreve başladıktan kısa bir süre sonra Eski Başbakan Suat Hayri Ürgüplü'nün kardeşi Münir Hayri Ürgüplü elinde bir kiloluk külçe altınla gelir. Bunu bastırmanın sikke altına dönüştürmenin mümkün olup olamayacağını sorar. Süregelen uygulamaya göre sarraf olmayan bir vatandaşın altın bastırması mümkün değildir. Ürgüplü elindeki külçeyi bastırabilmek için bir sarrafa verecek, sarraf Darphane'ye getirecek ve bu hizmetin karşılığında komisyon alacaktır. Ama yalnızca İstanbul'da işyeri olan, Sarraflar Derneği'ne kayıtlı 23 kişi yararlanmaktadır bu işten. Anadolu'dakilerin böyle bir hakkı yoktur. Cemal Süreya sarraflara tekel durumu kazandıran bu uygulamanın yasal dayanaklarını araştırır, ama ne bir tüzük bulabilir, ne yönetmelik, ne de genelge. Oysa uygulamadaki sakatlık en eski iktidarlar döneminden beri süregelmiştir. İşin üzerine biraz daha gidince Türkiye'de altın piyasasındaki çarpıklığın şaşırtıcı boyutlara ulaştığını görür. Türkiye'de altın üretimi yok denecek kadar azdır; dış ülkelerden buraya akan altın ise yılda 70 ton. Darphane'nin altın basma gücü ise 15 tondur. Yani piyasada dönen altının çok büyük bir kısmı kaçak. Baskı işlemi gören 15 ton altın üzerinden de küçük bir sarraf grubu haksız kazanç sağlıyor. Darphane onların baskı atölyesi durumuna düşmüş.

Maliye Bakanlığı'na bir yazı yazıp vergi kaçakçılığına da yol açan bu durumun önlenmesini ister; çözüm için önerilerde bulunur. Uzun süre yanıt gelmeyince ikinci kez yazmak zorunda kalır. Bu arada sarraflar tarafından çeşitli yollarla tehdit edilmektedir. Bu

DARPHANE'DEKİ GÖREVİ SIRASINDA, GREVDEKİ İŞÇİLERLE

kez yanıt yerine Maliye Bakanı Yılmaz Ergenekon'un kendisi gelir:

Bakan, Darphane'ye gazap içinde girdi. Boyuna bağıyordu: "Kapalı yerleri görmek istiyorum! Kapalı yerleri gösterin bana!"

Maliye Bakanı için kapalı yer mi olur! Her yer gösterildi. Emekçiler işi şakaya vurarak, en küçük çekmeceleri bile dışarı çekmişlerdi. Her yeri dolaştı. Bu kez de "Arşivi görmek istiyorum! Reşat altınların kalıpları nerde diye kükredi. Arşiv Sultanahmet'te, Damga Matbaası bölümündedir. Kırk yılda bir açılır. Arşiv, emredersiniz. Ancak arşiv müşterek muhafaza altında. Anahtarlardan birinin bulunduğu görevli şimdi izinde. Ama haber salıp evinden getirtebiliriz. Bakan arşiv denetleme işini ertesi güne bıraktı. Dikkat ettim bana değil de yardımcım Sait Bey'e bağıyordu. Görevden alınacağımı bu tavırdan da çıkarmıştım. Birden iyice rahatladım.

Ertesi gün Arşiv de gezildi. Bu kez yüzü gülüyordu Yılmaz Ergenekon'un. Şaka bile yaptı. Görevden alınacağımı sezince rahatlamıştım ya, Bakan tam arabaya binerken parmağımı kaldırarak herkesin duyabileceği bir sesle şöyle dedim: "Beyefendi bir ka-

palı yer daha vardı, ama onu size gösteremeyiz...” Ergenekon şaşırtdı, bir an ne yapması gerektiğine karar veremedi. Hemen ekledim: “O da bizim gönlümüz...” Bir an baktı ve arabaya süzüldü.

İki gün sonra Bakanlıktan bir yazı geldi. Şöyle başlıyordu: “Darphaneyi gezdim, pis buldum.” Aynen böyle.

Sekiz on maddelik bu yazıya verdiğim yanıtın ilk maddesini bugünmüş gibi anımsıyorum:

“Evet o gün Darphane gerçekten pisti, ama tarihinde ilk kez olarak ve bir iki saat...”

ETKİ

Bir sanatçının kimlerden etkilendiğini, kimleri etkilediğini ad ve alan belirterek sıralamak gerçeği bütünüyle karşılamaz kuşkusuz; aynı zamanda kaçınılmazdır bu.

Cemal Süreya, ilk kitabı çıktığı sırada, kendinde etkilerini en seçebildiği şairlerin Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday olduğunu söylüyordu: *“Mısra kurmasını, dile yaslanmasını onlardan öğrendim.”* İlhan Berk’i, Turgut Uyar’ı, Sezai Karakoç’u, “bir ara” kaydıyla Attilâ İlhan’ı da sayıyor ve *“en önemli şair saydığım halde Fazıl Hüs-nü’nün mısralarıyla benimkilerin hiç ilişiği olmadı galiba,”* diyordu.

Özdemir İnce, “şiirsel anteni ve radarları metafizik düzeyde duyarlıydı, bir şiir medyumuydu,” dediği Cemal Süreya’nın kaynaklarını şöyle sıralar:

“Kaynaklarından biri Fransız şiiriydi: Guillaume Apollinaire, Max Jacop, Paul Eluard ve Jacques Prevert.

Divan ve halk şiirleri,

Tanzimattan sonraki şiir.

Kutsal kitaplar bilgisi.

Mitoloji ve destanlar

Tarih, coğrafya, maliye, bilimsel bilgi.

Bunların hepsinin Cemal Süreya’nın keskin zekası, kıyasız imgelemi, sınırsız dili aracılığıyla gülen ve uçarı bir şiire dönüştüğünü biliyoruz.

Cemal Süreya sokakları hergün yeniden keşfedilecek bir kozmopolit anakenttir, çeşitli diller konuşulan ve her yolcunun kendi yolunu bulacağı uçsuz bucaksız kırlardır.

Bu özellikleriyle Cemal Süreya hem bir sürekli öncü, hem de genç bir klasiktir.”

Cemal Süreya'nın başka şairler üzerindeki etkisinden çokça söz edildi. Eleştirmen Mehmet H. Doğan da yazmıştı bunu: “Kaç kişiden duymuşumdur şu sözleri: ‘Cemal’in yeni bir şiirini okuyunca, benim içimden de hemen bir şiir yazmak geliyor.’ Bu çok ilginç, gizi çözülemeyecek bir özellik... Cemal Süreya Üvercinka dönemini hep bu havada geçirdi. Yazdığından fazlasını yazdırdı. ‘Yeni bir şiir’in topluca yazılış şöleninde coşkuyu ayakta tutan öncüydü.”

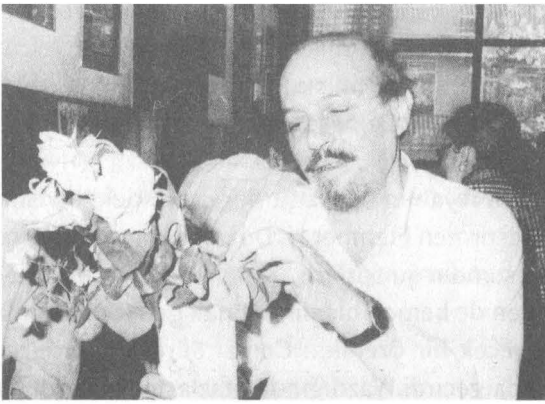
Cemal Süreya da farkındaydı etkisinin: *Bakın, bugün yaşayan sanatçılar arasında gençleri etkileyen iki şair var. Biri ben, biri Ece Ayhan. Şiirime bakıyorum, bir de yazılan şiirlere bakıyorum. Benim şiirimi sevmiş olduklarını anlıyorum. Bütün şairler için söylemiyorum bunu. En çok diyorum. Belki bu yarın değişir. On yıl önce Ahmed Arif'in daha çok etkisi vardı. Nâzum etkisi var; ama eskisi kadar değil. Attilâ İlhan etkisi...*

EVLİLİK

*İki şey: Aşk ve şiir
mutsuzlukla beslenir biri
biri ona dönüşür.*

Cemal Süreya'ya göre, aşk da şiir gibi yasadışıdır. Yasallaşınca biter. Evlenince toplumdaki ortalama erkeğin tavrı erkeğe, ortalama kadının tavrı kadına geçer. Bütün toplumsal, kutsal kurumlar gibi evliliğin de yalanları çoktur.

Kendi evliliklerine gelince... Hayattayken, evlilikleriyle ilgili çeşitli söylentiler dolaşırdı ortalıkta. Düğmesini diken bütün kadınlarla evlendiği rivayet edilirdi. Kendisi de röportajlarında bu konuya ilişkin sorulara net yanıtlar vermekten kaçınır, söylentilere söylence tadı katardı. İşte üç örnek:

— *“Bir kaç kez evlendim, ama herkes beni yetmiş kere evlendim sanır.”*

— *“Her seferinde sonuna dek gitsin diye evlenir insan... Hem benim evliliklerim hep aşk evliliği oldu.”*

— *“Bir sürü üvey annem oldu, bu arada bir sürü de üvey karım oldu. Hayır, hepsi özdü.”*

Aslında beş kez evlendi.

Seniha Nemli: Bilecik Ortaokulu'ndan sınıf arkadaşı. Kızıl saçları için kırmızı mürekkepli dolmakalemle “Kızıl Mısralar”ı yazdığı kız. 1953'te, Cemal Süreya Mülkiye'de üçüncü sınıf öğrencisiyken nikâhlandılar; ertesi yıl okul bitince evlendiler. 3 Ağustos 1955'te kızları Ayça doğdu. Evlenebilmek için yedi yıl beklemişlerdi, boşanma davaları da yedi yıl sürdü.

R. Tomris: (Tomris Uyar'ın ilk yazılarında kullandığı imza.) Cemal Süreya 1964'te Ankara'dan İstanbul'a atandığında tanıştılar. Beraberlikleri sırasında Ülkü Tamer'in de katılımıyla *Papirüs* dergisinin hazırlık çalışmalarını yürüttüler; ilk sayıları birlikte çıkardılar. Birlikte çeviriler yaptılar. 1966 sonunda dergide de hayatta da yol ayrımına geldiler.

Zuhal Tekkanat: Tanıştıklarında *Yelken* dergisinde düzeltmenlik yapan Zuhal Tekkanat'la 1967'de, Kadıköy İskelesi'ndeki eski nikah dairesinde, iki tanık, bir konuk huzurunda evlendi. 23 Kasım 1969'da oğulları Memo doğdu.

Güngör Demiray: Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü hocalarından Güngör Demiray'la 1973'te tanıştı; 1975'in Şubat ayında Balıkesir'de evlendiler. Aynı yılın sonunda ayrıldılar. Yeni yılla eski eşi Zuhâl Tekkanat'la birlikte girdi. Bu beraberlik de yaklaşık dört yıl sürdü.

Birsen SaĖnak: Cemal Süreya 1982'de emekliye ayrıldı; ölünceye kadar "bayan en nihayet" dediği Birsen SaĖnak'la yaşıadı.

Şu dizesi evliliklerinin, aşklarının özeti sayılabilir:

Karnemde sevinç sıfır aşk iki.

FOLKLOR

Cemal Süreya'nın gençlik yıllarında yayımladığı yazılar içinde –ki bu yazılar İkinci Yeni'nin kuramsal altyapısını oluşturur– en çok tartışılanlardan biri, belki de birincisi "Folklor Şiire Düşman" başlıklı yazısıydı. Sonraki yıllarda da ne zaman şiir-folklor ilişkisi gündeme gelse, çağdaş sanatın folklordan nasıl, ne yönde, hangi ölçüde yararlanabileceği tartışılrsa Cemal Süreya'nın, yirmi beş yaşındayken, *a* dergisinde çıkan yazısı da gündeme geldi ya da anımsandı.

Cemal Süreya bu yazıda, folklorla fazlaca yaslanan şairlerin tutumunu eleştiriyor ve sözlü edebiyat geleneğindeki, halk deyimlerindeki, işlene işlene değişmezlik kazanmış, donmuş, anonim kalıpların, tek yönlü çağrışımların, çağdaş şiirin entelektüel niteliğini, şairin kişiliğini taşımaya elverişli olmadığını söylüyordu.

Peki, kendi şiirinin sözlü edebiyat geleneğiyle ilişkisi ne yöndeydi?

Başka bir şair, Enis Batur, *Uçurumda Açan*'a buradan yaklaşıyor ve önemli saptamalar yapıyor:

"*Uçurumda Açan*, ta baştan, şiir damarlarının büyük bir cephesini oluşturan sözlü geleneğe dayanma isteğinin olgun örneklerini getirir. Karacaođlan'ın kısa ve süratli deyişi, Cemal Süreya'da, belki bir tek onda, gerçek bir rönesans yaşayabilmiştir. 'Türkü' ve 'Taşırın Damla'yı düşünüyorum bunları söylerken. Folklor tartışmasını da unutmuyorum, tam tersine bu tür şiirlerinin tavrını daha da

netleştirdiğine varıyorum. Eski biçimlerle yeni içerikler çok denendi bizim şiirimizde. Ama halk edebiyatının sahici temposuyla yalnızca Cemal Süreya modern bir şiir kurabildi. Bu buluşuna sığınmadı, biçimlerden ve kalıplardan çok sessel ve ritmik yararlanmalara dayanarak beslenme dozunu arttırmayı başardı.”

GÜNLER

*Hayat kısa
Kuşlar uçuyor*

*Aylar birbirinin içinden yürüyebilir
Günlerse bambaşka. Bir günün öbürünün önüne
geçmesine izin yok.*

Cemal Süreya günlük yazmaya Gün'leri yayımlamaya başlamadan on yıl önce karar vermişti. Ankara'da "Yanarca" dergisinin hazırlıklarını yaparken bir dostuna gönderdiği mektupta bu düşüncesinden de söz ediyordu:

Yanarca'da ayrıca günlük biçiminde bir çalışmaya başlıyorum. Daha bir başlık bulamadım. 'Ankara Yazıları' diyebilirim. Deneme, eleştiri, biyografi karışımı bir şey olacak. Bu yazı türünü yaşadığım sürece sürdürmek istiyorum. Her üç yılın verimini ayrı bir kitapta toplayacağım. Sanıyorum düzyazıda bana uygun bir türdür bu. Bakalım nasıl olacak.

Antetli kâğıtları bile basıldığı halde "Yanarca" çıkarılmadı. Dolayısıyla günlük de yazılmadı.

Emekliye ayrıldıktan sonra yazmaya başladığı günlüğünü 1 Ekim 1984 - 1 Haziran 1986 arasında, haftada bir çıkan Milliyet Sanat dergisinde yayımladı. 544.Gün'den sonra üç aylık bir ara verdi; 1 Eylül 1986'da, 560.Gün'den başlayarak Hürriyet Gösteri dergisinde sürdürdü. 993.Gün, yayımladığı Gün'lerin sonuncusu. Mayıs 1989'da yazılmış.

Biçimin önemini daha ilk yazılarında vurgulayan Cemal Süreya, mizacına, koşullarına en uygun biçimleri bulmaktaki ustalığını, kendi değişimiyle 'bulgucu'luğunu, günlüğünde de gösterdi. Bilinen günlük veya güncelerden farklı bir yapı kurdu. 1. Gün'deki kısa açıklamasında, *"Adını sonra koymalıyım. Neye dönüşecek belli değil. Biliyorum, sürekli yazmak bir serüven, yazmaksa bir tören. Günce değil. Tarihler belirsiz. Yine de günce, çünkü her gün yazacağım. 3. gün'den sonra 6. gün'e geçmişsem demek aradaki iki günü yazmışım, ama yayımlamayı uygun görmemişim. Onlar yayımlandığı gün ben hayatta olmamalıyım"* diyordu... Atladığı günler ölümünden sonra bulunamadı. Yazıp yazmadığı da belli değil. Belki istediği halde yazamamıştı; belki Gün'lerin tiryakisi olan okurlarında ek bir merak uyandırmak istemişti.

Cemal Süreya'nın, düşünce akışına, çağrışımlarındaki sıçramalara okurlarını da ortak ettiği, içinde yüzlerce şair, yazar, kitap adı geçen günlük-mektup-deneme-hayat öyküsü-anı-polemik karışımı Gün'lerinin gelecekteki okurları da Hulki Aktunç'un dediği gibi, "günün tarihiyle ilgili sayısız gönderme bulacaklardır. Doğrudan, dolaylı sayısız gönderme..."

Malum: Türkçede Ğ harfiyle başlayan sözcük yoktur.

Ğ'nin şiiri de yoktur, Cemal Süreya'nın,

“Ğ VİTAMİNİ”nden başka:

Bilginlerimiz sağolsunlar

Bir vitamin buldular

Çalışınca azıcık;

Yumuşak G vitamini:

Ulusalçılık!

Şiir söz konusu olduğunda ise gerçek bir vitamin adı verir: N vitamini. Yani, Nâzım Hikmet.

Soylu bir şair Nâzım Hikmet bugüne kadar erimeden gelmiş bir şair. Sağlığın güneş şarkısı diyorum ona. Dadal'ın aslan şarkısı. Yüreğin ve cesaretin aslan şarkısı. Her genç şairin ondan öğreneceği var. R. Garaudy'nin hocası Picasso için kullandığı sözü, ben de onun için söyleyeceğim: Türk şiirinin N vitamini.

Okudukça yüzümüze kan geliyor.

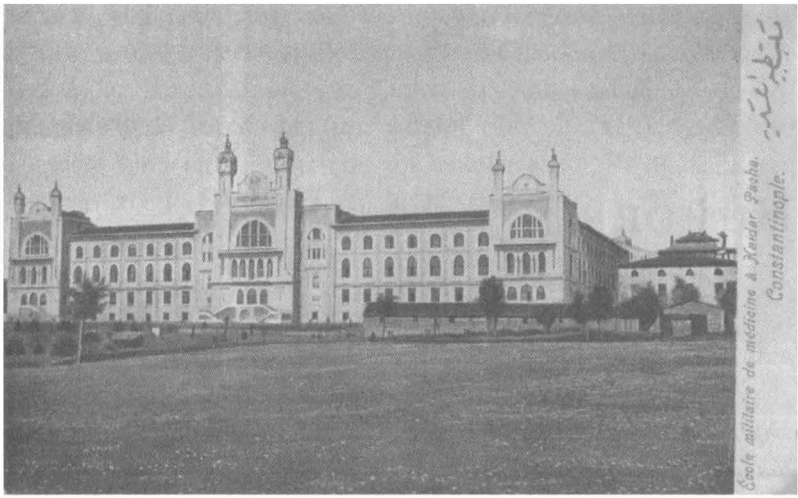
Ölümünden sonra ona da C vitamini dendi: “Cumhuriyet dönemi şiirimizin en özel vitamini.” Toplu basımı yapılan kitaplarının arka kapağında böyle yazıyor.

HAYDARPAŞA

1947-1950 arasında Haydarpaşa Lisesi'nde parasız yatılı okudu. Şubesi, Edebiyat G.

O tarihlerde liseyi bitirmek için iki aşamalı sınavdan geçiliyordu: Mezuniyet ve olgunlaşma sınavları. İkisinden de pekiyi aldı.

Çekingen bir öğrenciydi, yine de –ortaokulda olduğu gibi– “dâhi”ler arasında sayılıyor, şair kabul ediliyordu. Ailesi o sıra İnegöl'de olduğundan İstanbul'daki akrabalarına “evci” çıktığı bazı

HAYDARPAŞA LİSESİ'NİN ESKİ BİNASI
(ÜMİT ÜNKAN KOLEKSİYONU)

hafta sonları dışında, bütün zamanını bomboş kalmış okulda yalnız geçiriyordu. Yaz tatilleri dahil...

Lise üçe kadar eski edebiyata meraklıydı. Aruz vezniyle şiir yazıyordu. İlk edebiyat öğretmeni Ali Sedat Oksal öğretmişti aruzu.

Aruzla ne yapardık? Ustalaştık artık, vezinle yürürdük. Kol-kola girerdik arkadaşlarla; kolbaşı vezni değiştirirdi, yürürdük. Tuhaf bir dans, bir mehter yürüyüşü çıkardı ortaya.

Yeni şiire son sınıftayken bir iki arkadaşının uyarısıyla yöneldi. Asıl, Ahmet Muhip Dıranas'ın *Şadırvan* dergisinin ilk sayısında çıkan "Kar" şiirini okuduğu gün!...

"Kar"ı o gün, ertesi gün, o ay, belki bin kez okudum. Olduğu gibi içime indirdim. Aruzla bir-iki manzumesi olan kararsız öğrenciyi yeni bir şiire Orhan Veli ve arkadaşlarının her şeyi alt üst etmiş ürünlerinden çok "Kar" gibi birkaç parça sürüklemiştir.

"Kar", her zaman, herkese söylediğim bir şiirdi. Ezberlesinler diye başkalarının defterlerine de yazdım.

Günlüğünde, üç yılını geçirdiği o görkemli yapının çok sevdiği bir yer olmadığını söylüyor:

Ortaokul ve fakülte yıllarımda kendime daha çok benziyo-

rum. Haydarpaşa Lisesi'nde sporcuydum, iyi öğrenciydim o kadar. Bazı silinmez anılarım var. Var da beni ben eden bir dönem değil orada geçirdiğim yıllar.

HUMOR

Humor ve erotizm: Cemal Süreya şiirinin ayrılmaz ikilisi. Ne zaman birinden söz edilse öbürü de devreye girer mutlaka.

Erotik bir şüirdir benimki.. Sanırım en büyük özelliği budur. Dipte tarih içinde uygarlık ve varolma sorunu tartışılır. Mitler, günlük hayatın olaylarına dağılarak somutlaşır.

Erotizm, soylu unlamıyla, dünyayı değiştirme çabasıdır. İsteğin güçlerini temel durumlarından adamakıllı saptırmuş bir toplum içinde yaşıyoruz. Bir utanç cinselliği her şeye hâkim. Ve utanç cinselliğinin adı iffet.

Bu düşüncelere sonradan vardım. Humor ve erotizm, yapıtuma ben hiç farkına varmadan sinmiş iki nitelik. Hayatımın ve okuduklarımın yansımaları demek bunlar. Ama her zaman bu nitelikleri tek tek ya da bir arada lirik, hatta trajik bir plana götürme özlemi içinde olmuşumdur. Görülebildi mi bilmiyorum.

Şunu da hemen ekleyeyim, erotizmi bir kültür olarak düşünmek yanlış.

Eleştirmen Mehmet H. Doğan'a göre, 'Cemal Süreya şiiri' deyince hemen herkesin aklına geliveren erotizm asal bir nitelik değildir: "Daha çok zeka ve duyarlık odaklarında bulabiliriz onun şiirinin ipuçlarını. Hatta denilebilir ki erotizm bile bu zeka ve duyarlık odaklarından fışkıran humor ve ironide biçimlenir. Humor ve ironi başka şiirlerde olduğu gibi işlevsel bir amaca değil, artistik bir oyuna, kısacası şiire yöneliktir. Çünkü her şeyden önce şairdir o. Yazdıklarının şiir olması ilk amaçtır."

Enis Batur da, "Ne tür bir erotizm anlayışı?" diye soruyor ve erotizmin bir kitabından öbürüne değiştiğini söylüyor: "Çünkü yaştan yaşa değişiyor. Üvercinka'da daha çok hınzır, yasakları gülümseyerek delen, haşarı bir temas; Göçebe'de hazzın ve tensel olanın yüksek ge-

rilimli noktalarına gidiş; Beni Öp Sonra Doğur Beni’de bilge, ‘Yüreğin Yaban Argosu’yla da destekli bir duruş; Güz Bitigi’nde ikinci bir gençliğin ortasından bakan tortulu göz. Cemal Süreya’nın erotizmi tuhaf bir dengede hedonizm ile yan yana gider: Bazen şiirin sıcaklığı yengiyle çıkmıştır için içinden, bazen de gövdenin sıcaklığı. Ne olursa olsun, en üryan anında bile mahçup bir kişiliği taşır onun şiiri.”

İKİNCİ YENİ

İkinci yeni bir güvercin curnatasıdır. Ben en alçaktan uçuyorum. Avcılardan değil, arkadaşlarımdan korktuğum için.

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde Garip’ten sonraki dönüşümü gerçekleştiren İkinci Yeni için şimdiye dek çok şey yazılıp söylendi. Cemal Süreya’nın, öncülerinden biri olduğu bu hareket içindeki yeri de çok konuşuldu. Son röportajlarından birinde, Enver Ercan’ın İkinci Yeni’ye ilişkin sorularını yanıtlarken işi şakaya vuruyor ve öncüleri-artçıları-yandaşları-karşıtları-şiir serüvenimiz içindeki uzak yakın bağlantılarıyla hareketin en geniş tarifini yapıyordu.

İkinci Yeni benim... Tabii, Ece’yi, Turgut’u, Sezai’yi, Edip’i, Can’ı, Tefrik’i, Özdemir’i, Nihat’ı, Gülten’i, Hilmi’yi, Ergin’i, Metin’i, Dağlarca’yı, Ahmet’i, Ahmed Arifi, Arif Damar’ı, Oktay Rifat’ı, Melih Cevdet’i, Behçet Necatigil’i, Mehmet Kemal’i, Şeyh Galib’i, Nâzım’ı saymazsak... Yılmaz da var, Attilâ da, İsmet Özel de, Behramlar da, Berfe!..

İLK ŞİİR

Cemal Süreya’nın ilk şiiri, 1953’te, Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin üçüncü sınıfındayken Mülkiye dergisinde yayımlandı: “Şarkısı-Beyaz”.

Mülkiye, fakültemizde çıkmakla birlikte bir fakülte dergisi değildi. Yine de, elbet, yazarlarının büyük bölümü öğrenciydi. Ya da

İstanbul'dan, Ankara'dan yeni yetmeler. Arada bir ünlü yazarların ürünleri de yayımlanıyordu. Sözgelimi Sait Faik'in "Hişt!" adlı öyküsü Mülkiye'de çıkmıştır. Bahri Savcı da (o günlerde doçent) başyazıları yazardı. Gülten Akın'ın, Sezai Karakoç'un, Tevfik Akdağ'ın, Seyfettin Başçullar'ın, Muzaffer Buyrukçu'nun, Türkkaya Ataöv'ün ürünlerine sık rastlanırdı.

Ben? Benim ürünüm yoktu ki! Tam üç yıl gece gündüz çalıştığım halde, yayımlayabileceğim iki dörtlük bile kotaramamıştım. Dizelerin ardına takılır, onları bir türlü geliştiremezdim. Geliştirdiklerimi de beğenmez, yok ederdim hemen. Dergileri izliyor, o günlerde Ankara'da yapılan şiir matinelерini hiç kaçırmıyordum. Kimseyi beğenmiyordum; ama onlarınki gibisini de yazamıyordum. Kısacası korkuyordum.

Herkes bende çok şiir olduğu sanıyordu. Oysa ben umudumu, bitirebileceğim tek ve ilk şiire bağlamıştım. Bir tane kotarsam, ardi gelir, diyordum. Sonunda dayanamadım, üstelemeler karşısında, eksik bir çalışmamı bu kez çok hızlı bir elden geçirme işleminden sonra Mülkiye'ye verdim: "Şarkısı-Beyaz."

Yayımlanınca günlerce uyuyamadığını söylediği bu ilk şiirini kitaplarına almamıştı Cemal Süreya. Ölümünden sonra yapılan toplu basımda beğenmediği birkaç şiiriyle birlikte o da yer aldı.

İSTANBUL

975. Gün

İstanbul'u nasıl da hor görmeye başlamışız. İşte burdan kaçmak, işte güneyde bir yerlere gitmek. Kendi payıma, yapabilir miyim bunu? İstanbul'un bir parçası değil miyim artık? İstanbul'suzluk kadar büyük bir tehlike olabilir mi? Şu anda, Kitaplar dergisinin ilk sayısında yayımlanan ve, ne yazık ki, Sıcak Nal için ayırdığım halde, kitaba giremeyen "semiolojik" İstanbul şiirimi buraya almaktan beni hiçbir şey alıkoyamaz.

Şubat 1989

Üç İstanbul

C O S T O N P O L

İ S T A N B U L

İ S T O

JEST

Şiirim tutku ve jesttir. Bunu en iyi Sezai görmüştür. Daha Pazar Postası yıllarında yazmıştır.

Mülkiye'den sınıf arkadaşı Sezai Karakoç, "Cemal Süreya'nın Çıkışı" başlıklı yazısında Cemal Süreya'nın şiirindeki jesti plastik sanatlarla, tiyatro ve baleyle ilişkilendirerek üç planda ele alır. İlk planda, amacının "İnsan vücudunun şiirini kurarken plastik bir alana çıkmak" olduğunu, önce duruşları kullandığını söyler. "Modern ressamlar gibi uzuvları işler, değiştirir, kişilendirir. Bir Modigliani boynu, bir Chagall horozu, bir 'işlek ağız', bir Picasso gözü belirir şiirlerinde". İkinci planda, nü'ler, portreler, güzellemelerle yetinmediğini, duruşlardan 'hareket'e geçtiğini belirtir. "Bu ikinci planda şiirinin realiteleri artmıştır. Utanç, korku, cesaret, iyilik, saygı gibi insani davranışlar poetik plana girmiştir". Üçüncüsü ise toplumsal plandır.

"Jest", Cemal Süreya'nın günlüğünde de üzerinde ısrarla durduğu kavramlardan biri. 673.Gün'de "Şiirle jest arasındaki ilişkiyi

ilk ben buldum galiba. Raslansal bir kazıda buldum”, diyor. Kazının başlangıç noktası, dostu Cahit Kayra'nın evinde duvarda asılı gördüğü antika bir kılıcın üstündeki beyittir: “Ey gönül bir can için her cana minnet eyleme/ işret-i dünya için sultana minnet eyleme”. Burdan yola çıkarak hem Doğu hem Batı edebiyatlarında şairin iktidarla ilişkisine bakar ve jest sözcüğünün edebiyat gelenekleriyle bağlantısını saptamaya çalışır.

Destanın daha çok erkeklere, masalın daha çok kadınlara özgü olması erkeğin salt savaşçı olduğu günlerden kalmıştır belki de. İlk sanatçı, ilkel sanatçı şairdir. (Ressamdı da; resim de erkeğe özgü.) Şair, kahramanın, savaşçının kahramanlığını, savaşçılığını gösteremiyordu. İşi onu anlatmaktı. Kendisi de işinde uzmanlaştı. Bir gücü ve işlevi oluştu. O güç ve işlev kendisini de çeşitli planlarda boy ölçüşmeye götürdü. Batı geleneğinde böyle bir doğrudan bağ seziliyor değil. Ama o geleneğe de “jest” sözcüğü destan ve kahramanlık sözcüklerinin temel anlamlarına bağlanmış.

Nerden çıktı bu “jest” sözcüğü?

Sanki jesti anlayabilirsem, bu konuda başka alanlara da köprü atabilirim.

Sonraki günlerde çeşitli açılardan yaklaşarak döne döne kuralcılar 'jest'i:

667.Gün: Jest sözcüğü. Mertlik sözcüğü. Bunlar arasında da bağlantı var. İkisinin de olumsuzunu olamaz.

Cesareti “güçlükler karşısında zarafet” diye tanımlayanlar olmuş. Bence bu sadece belli bir tür cesaretin tanımı olmalıdır. Belki de mertliğin. Çünkü kör cesaret te var. Gözünü hiçbir budaktan sakınmayan... Acımasız olabilen.

668.Gün: Sanırım jest'te düşmanı bile dost gibi selamlama anlamı var. Beklenebilir selam; kimi zaman zorunlu selam; kimi zaman da beklenmedik selam (asıl o!). Barış, esenleme, ölümlülüğü bir an için göz ardı etme... Kahramanın barışçıl bakışı. Hector, karısına öyle gülümseyerek baktıktan sonra Akhilleus'un karşısına çıkmıştı. Savaşçının elinde tuttuğu çiçek. İkinci Dünya Savaşı'nda, iki tarafın askerlerinin, tabyalardan birbirlerine ateşkes saatlerinde karşılıklı fırlattıkları sigara paketleri, çikolatalar ...

(...)Jesti yapan, güçlüğün (hatta ölümün) kıyısındadır. Bir

sevgi, aynı zamanda bir özsaygısı kalkışımıyla kendini dağıtarak sergiler. Tanrının sonunda Cehennem'i bir şaka haline getirmesi gibi bir şey...

Her içdöküsü jesttir. Her gerçek özeleştirir. Hatta her gerçek eleştirir. An işidir jest; insan bir an tam açık olur...

669.Gün: Necati Cumalı'nın Türkçe'de, konuşma dilinin en hazırlıksız yerlerini bir anda kalkındırmasını, onlardan parıltılar yaratmasını da şiirsel jest olarak görüyorum. Hazırlıksızdır jest.

*671. Gün: Jest diyorum, daha çok erkeğe özgü, az rastlanır bir davranış olarak savaşıklık niteliğini yitirmiş bulunuyor (...)
Kadın, yükselme gösterdiği şu çağda, erkeğin yaptığı hemen her işe soyunuyor da şiirden neden giderek daha çok uzaklaşıyor? Üstelik, şiir, kadınlık durumunun bugünkü konumuna daha çok karşılık vermez mi? Şiirden erkek de uzaklaşıyor da onun için mi oluyor bu? Sanırım şiir için yazgı sorularından biri söz konusu.*

Üstelik kadında da jest başladı.

Kadın için jest geçişli de, şiir geçişsiz mi?

672.Gün: Toplumumuzu düşünüyorum. Yeraltı dünyasını, bir de sanat dünyasını saymazsak, jسته pek rastlanmıyor. Osmanlıca'da, Öz Türkçe'de de jest sözcüğünün karşılığı yok. Yeraltı dünyasında jest şart. Çünkü savaşçı evre orda ilk kanıtlarıyla kendini aynen sürdürmektedir. Kentlerimizde insanın yer kapmaca olayı var. Kasabalarda herkes kendi adına ve başkalarının aleyhine dindardır. Sağduyu bodrumlarda boğulmuştur. Köyde jest, geleneğin bozuluşu ile karıştırılabilir.

Jest sağduyuya da soluk aldırır. Ama, ne yazık, onun kadar evrensel değildir. Özlemini her zaman çekse de.

KAHVELER

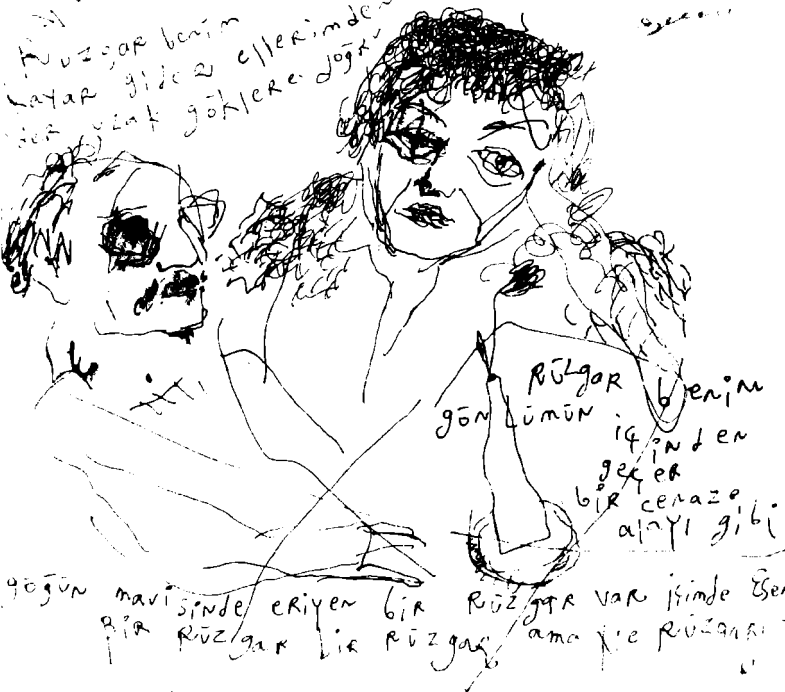
Kahveler, lokaller, meyhaneler Cemal Süreya'nın hayatında her zaman aynı ağırlıkta yer tutmuyor. Müfettişlik yıllarındaki gezginlik, kahvelerde yazma alışkanlığı kazandırmış ona. Yerleşik düzen kurduğu dönemlerde ise evinde çalışmayı yeğlemiştir. Kadıköy'de

İsmiminiz sarhoşça olsa
ne mutlu bana.

Cemal Süreya

Bir sarhoşun sarhoşluğu - Sarhoşun sarhoşluğu

Rüzgar benim
katar gibi ellerimden
her vakit göklere dökülür

RÜZGAR benim
gönümün içinden
geçer
bir cezaze
alay gibi

göğün mavisinde eriyen bir RÜZGAR var isimde Ben
bir RÜZGAR bir RÜZGAR ama ne RÜZGAR

oturduğu son on yıl içinde en sık uğradığı yerler Kadıköy İskelesi'ndeki Merkez Kiraathanesi (sonraki adı, Vagon), Olimpiyat, Fıçı, Moda'da Koço, Mühürdar'da Kıyı Balık, Re Cafe, Çağaloğlu'nda Gazeteciler Cemiyeti Lokali, Yazarlar Sendikası Lokali, Yeni Çınar, Be-yoğlu'nda Asmalı Mescit olmuş. Bunlara Ankara'ya gidiş gelişlerin-de sıkça uğradığı eski göz ağrısı Körfez Lokantası'nı da eklemek gerek. Müdavimi olduğu yerlerin başında Hatay meyhanesi ve Gazeteciler Cemiyeti Lokali geliyor. Her hafta Cuma günleri Hatay'da, Pazartesi günleri Gazeteciler Cemiyeti Lokali'nde buluşmuş dostlarıyla. Alıştığı bir yer kapandığında da kendini kötü hissetmiş.

Hatay öldü.

Dün önünden geçiyordum. Bomboştum. Oyulmuş bir gözü andırıyordu. Duvarlarındaki kaplamalar bile sökülmüş. İki kişi, içeriyi dolaşılmaz kılan süprüntüleri bir köşeye yığmaya çalışıyor. İçim sızladı. Girip soramadım da. Yapamadım bunu.

Duvarlarına yazuların, sanatçıların fotoğrafları, dergi sayfaları asılan bir içkiyeydi Hatay. Defteri olan tek meyhane, belki de. Cevat Dereli, Burhan Uygur gelir, o deftere resim yaparlardı. Yüzlerce şairin dizeleri, birbirleri için yazdıkları satırlar...

Bir kahveydi aynı zamanda: Çay içmek için de gidebilirdin.

Kiraathane: Birçok yazımı orda yazdım.

Posta kutusu: Mektuplar oraya gelirdi.

Emanetçi: Bavulunu on gün bırak.

İşyeri: Çok kişinin adresi.

Son beş yıl içinde her Cuma gittim Hatay'a. Bazen de haftada iki üç kez. Kendi ayinini kurmuş bir meyhane... Eski bakanla yeni üniversite öğrencisi aynı masada otururdu. Sihirbazı bile vardı; hani o parmağını koparan arkadaş... Tabelacı bayan, Lüleburgazlı avukat Dük dö Cebeci, "Salının Cuması"...

Zaman zaman Edip Cansever, Bebek'ten çıkar gelirdi. Patriot Pendik'ten; Mehmet Kemal Etiler'den; Behzat Ay Mersin'in Aslanköy'ünden. İsmet Kemal Karadayı, Oğuz Arıkan, Aydın Cumalı.

Geçen hafta orda son buluşmamızmış. Cihat Burak, Ece Ayhan, İsmail Uyaroğlu, Tefik Akdağ, Zelda, Jacondo, Arif Damar, Lütfü Özkök...

Mehmet Ali nasıl olsa başka bir yer açar. Ama benim için

dostlukların kaynaştığı bir dönemin adı olarak kalacak Hatay.

Cuma toplantıları bir süre sonra Hatay'ın Bostancı'daki yeni yerinde devam eder, ama eskisi gibi katılamaz Cemal Süreya. Kadıköy'deki başka bir içkievi de öyle çekmemiştir onu.

Necati Güngör, Cemal Süreya'nın gittiği meyhanelerin müşterisinin arttığını söylüyor: "Masanın ekseninde daima o vardır. Sözü sohbeti tatlıdır; şakası fantezileri hiç eksik olmaz. Harcamak istediğini överek de harcayabilir. Kişi hayatında hiç ata binmemişse, üstad, onun süvariliğini övebilir sözgelimi. Diplomattır, ama tevazu diplomasi gereği bir tutum değildir onda; gerçekten alçakgönüllüdür. Bir koşulla: Hakkını yemezlerse."

Bu toplantıların havasını anlatanlardan biri de Ercüment Gençer:

"Hatay lokantası toplantıları giderek Cemal'i görmek isteyen dostları yüzünden kalabalıklaşır, birbirlerini tanımayan, az tanıyan, hatta sevmeyenler de bir masa çevresinde oturmak durumunda kalırlardı. Böyle yerlerde herkes onu paylaşıyordu. Çekim merkeziydi."

LİRİZM

*Bilinir ne usta olduğum
içlenmek zenaatında,
Canımla besliyorum şu
hüznün kuşlarını.*

Özgürlük ve kendine güven durumu beni hep lirizme, sıkıntı ve bunalım ise hep humora atmış. Küfürden kaçma girişiminin yarattığı bir şeydir belki de bende humor. Bir şeyi aşagılanmaktan kurtarma. İşi şakaya vurma.

Cemal Süreya şiiirinin asal öğeleri olan humor–lirizm–erotizm, her okura kendi alımlamasına bağlı olarak farklı bir sıralamayla ulaşır kuşkusuz. Denemeci, eleştirmen Füsün Akatlı bu sıralamayı şöyle yapıyor: "Hüznün renkleriyle pastelleşmiş bir lirizm, işlek ve keskin bir zekânın çakımlarıyla şiiiri oylumlandırıran bir dil ve

AMA SENİN

Daha neyi olayım isterdin,
Önce suyunun senin!

Cemal Süreya

diyalektiğini kendi içinde taşıyan –en erotikken en romantik, en romantikken en erotik oluveren– bir erotizm.

Şimdi baktığımda da, bu öğelerin sarmal ve dönüşümlü gelgitlerinde buluyorum Süreya'nın şiir bireşimini.(...) Erotizm, yalnızlığın hüznünü seyreltir Süreya'nın şiirinde. Derin ve yeğin dil duyarlığı, erotizmin dozunu şiirsel düzeyde tutar. Usun ve zekânın dile dolanıp şiirsel olanı zedelemesine engel olan ise lirik bilinçtir. Bakarsanız, erotik öğenin de yeri hüznülerdedir.”

MÜLKİYE

1950'de liseyi bitirip üniversiteye başlayacağı sıra etrafında-kilere sorar Cemal Süreya: “Nereye gideyim?” Kimileri Mülkiye'yi önerir, kimileri Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni. İkisinin aynı yer olduğunu kayıt yaptırmaya gidince öğrenir. (Mülkiye'nin adı o yıl değiştirilmiştir) Ortaokulda, lisede parasız yatılı öğrencidir; Mülkiye'de burslu olur.

Başlangıçta Hariciye Bölümü'nü istediği halde, yabancı dilinin yetersiz kalacağını düşünerek Maliye ve İktisat Bölümü'nü tercih eder. İdare'yi aklından bile geçirmez.

Sanata başladık, şiir yazıyoruz. İdareci olunca insan kasabalarda yiter gider diye düşünüyordum. İyi ki öyle düşünmüşüm.

Kişiliğinin ve sanatının oluşumunda Mülkiye'deki öğrencilik yıllarının büyük payı olduğunu söyler:

S.B.F.'nin koridorları hayatımda sözcüğün tam anlamıyla belirleyici rol oynamış. Sanat oluşumumda da, düşüncemde de orda geçirdiğim dört yıl bir doğrultu yaratmış. Oysa "camia"nın içinde biraz da yabancı gibi geçirmişimdir o yılları. Küçük bir entelektüel grup dışında, fakültede beni pek tanımazlardı. Sınıfta bile durumum hele ilk yıllarda öyle sayılırdı. Hiçbir hocamla, sınavlar dışında yüz yüze geldiğim, konuştuğum olmamıştır. Hiçbir etkinliğe, hatta hemen hemen hiçbir eğlenceye katılmadım. Öğrenci derneği genel kurullarında hiç konuşmadım. Hiç seçilmedim. Bu yüzden, üçüncü sınıfta fakülte öğrencilerinin geleneksel dergisi "Kazgan"ın hazırlanması işinin bana verilmesine şaşmıştım. O sırada ilk şiirlerim yayımlanmaya başlamıştı.

Yabancı, ama karşısındaki tabloyu içine sevgiyle indiren bir yabancı. Seviyordum Mülkiye'yi.

İyi bir öğrenci miydim? Şöyle galiba: İyi notlar da alan kötü bir öğrenci.

Çok çalışkan öğrenciler arasında orta karar kalmayı başlangıçta kendime yedirememiştim. Daha ilk günden başlayarak hayatlarını etüt salonlarında geçiren arkadaşlar vardı. Bu benim gözümü korkutmuş olacak. Yarışı bıraktım. Giriş sınavlarındaki derece sırım da pek iyi değildi zaten. Etüt salonlarına hemen hiç çıkmamaya karar verdim. O dört yılı kantinde geçirenlere katıldım.

O küçücük (iyice küçük) grup içinde Ahmet Cemil'in acılarını yaşar, bunlara hırs, çoğunca da soytarıklık katardık. Her şey jestti aramızda.

İdiot (gece bekçisi) gelir ışıkları söndürürdü.

Şimdi çoğu bakan, vali, işadamı, profesör, büyük bürokrat olmuş o çocuklar nasıl çocuklardı? Bir tayf içinde şöyle belirsiz bir cümlelerin içinde onlar: Ortaokul duyarlığı içinde geleceğin erken paradisi... İki sözcüğün altını çizdim. Bugün de mülkiyeliler yan yana gelince ortaokul duyarlığı içinde olurlar ve her şeyi gülünçlü yanlarıyla anımsarlar.

NE? NİÇİN? NASIL?

Neydi şiir Cemal Süreya için? Neden yazdı? Nasıl yazdı?

Ucu her zaman açık kalacak sorular... Her şair için, her yazar için bu böyle. Bazıları için daha da böyle. Hazır yanıtları yoktu. Gençliğinde? Belki. Ama yazdıkça, yaşadıkça yazdıkça, hele ellisinden sonra, iyice diplerden sökülüp geldi yanıtları. Yeraltı sularından, yaratıcı gücün magmasından... Hayatının, şiirinin toplamından da...

Şiir ne benim için? Dramım, açmazım, kurtuluşum, batağım, sevgilim, babam, gözaltım ve kendimi hiçlemeyi bilişim... Daha önemlisi, yazgım olarak da görüyorum onu.(Laf düzgün çıkmadı ama bunu aynen böyle yaz.) Neden yazgım? İyi bir öğrenim gördüm. Bunun bir rastlantı olmadığı kanısındayım. Şiire dadanışım da öyle rastlantı değil. Tek dayanağım bu. Yalnız bu, bu ikisi, bende bir güç (elverişlilik desek daha iyi) olduğu sanısı uyandırmıştır. Bazen de öbür şairlere bakarım (hep bakarım ya), sanki bana ilişkin bir rol de var diye düşünürüm. Bazı şeyleri yalnız ben anlatabiliyorum gibi bir izlenim...

Borç öder gibi mi yazdım şiirlerimi? Biraz öyle.

Şunu da demek isterim: şiir benim hem mesleğim hem hayatımın özü olmuş. Kendimi riske etmişim onda.

Çok içten, gerçek bir şey söyleyeyim mi? Kendi şiirlerime karşı o kadar duyarlı değilim. Yaptıklarımın üzerinde hiçbir zaman ayırtılı düşünmedim. Aslında şiirleri yazarken de öyleydim. Her seferinde ne yaptığımı bilmeden çalıştım. Çalışmak da denemez buna. İnsanın kendini ordan oraya vurması gibi bir şey. Ayrıca şiirden hep korktum. Şair miyim diye kendimden de her zaman kuşkulanmışım. Beceremediğim, bunun için de bir türlü sevediğim bir işi yapıyorum havası işte. Bu, ilk şiirimi yayımladığım zaman da böyleydi. Bugün de böyle. Hep zorlanarak yazdım; mecburdum sanki. Elimde bulunan bir ilk imge ya da ilk dizenin şiddetli dürtüsünden de hiçbir zaman kurtulamadım. Bu dürtünün benim için yalnız sanat değil, hayat dürtüsü olduğunu da söyleyebilirim.

Metnin ağardığı, şiirin artık ortaya çıkar gibi olduğu an ve

onu izleyen kısa süre ise öyle büyük bir sevinç getirir ki, galiba, bugüne dek sadece o sevinci duymak için yazdım.

Niçin yazdığımı kolay kolay anlatamam. Kendim de pek anlamış değilim çünkü. Bir düşünce adamı için düşüncelerini yazarak ortaya koymak söz konusudur. Yazı onun için, düşüncenin doğrudan kalıbı, üstüne tam oturmuş giysisidir. Ama özgül tanımıyla, yazmak başka bir olay.

Pasternak'a sormuşlardı: "Bizi doğruya götür!" Şöyle karşılık vermişti: "Benim işim rüzgarın ağaç yapraklarında çıkardığı huşurtdan öte bir şey değil." Yazmak da öyle bir şey olmasın?

Yazmak bana her zaman çok zor gelmiştir. Daha ilkokulda, ortaokulda adım "üstad"dı. Şanslarım oldu, ama bugün, daha önce belirttiğim gibi, elli yaşı çoktan dönmüş biri olarak neye yetenekli olduğumu hala çözebilmiş değilim.

Yazacaksın diye dürtüldüm de sanki. Öyle dediler. Sanki dediler. Öyle de dediler, sanki de dediler.

Bunun dışında sanırım, kendim nasılsam, yazma deneyimim de öyle olmuş. Kimi zaman, özellikle düzyazıda, düşüncemi ortaya koyma, çevremdekileri değerlendirme, sözü alma tavrı öne geçmiş. Okuduklarından o türlü de yararlanmadan edemeyen bir adam var onlarda. Kimi zaman da düşüncesini yazdıklarıyla birlikte çaprazlı pırtı halinde eynine giymiş bir adam.

Sanırım ikincisiyim ben.

OTOBİYOGRAFİ

Milliyet Sanat dergisi, 1988'de on sayı devam eden bir ek vermişti: "Edebiyatımızdan On İnsan Bin Yaşam". Cemal Süreya buradaki "On Üç, On Beş Yaşında" başlıklı şiirsel düzyazılarında Zeynep Oral'ın seçtiği on edebiyat adamının çocukluk ve ergenlik günlerine uzanıyor, onlara ordan bakıyordu. Onuncu isim kendisiydi:

CEMAL SÜREYA

Yazı: Zeynep Oral • Düzeyim: Cemal Süreya • Çizim: Tan Oral 10

On Üç, On Beş Yaşında

Cemal
Süreya

Annesinin numaralı gözlüğünü takmış.
Mevlid okumuyor artık.
Parasız yatılı Lacivert ceketinin fazla güneş
gören yerleri kızıla çalmış. Ayaklarında her biri
üçer kilo çörçül postallar. Babası ailtlarına kaba-
ralar, demir nalçalar çaktırmış. Onlarla futbol oy-
nuyor, koşulara katılıyor.
"Anasının beş günlükken soğuk suya bastığı."

Hatıra defterinde kırmızı saçlı kızla olan ya-
kıştırma aşka uzak, yakın göndermeler. Her gün
bir şeyler yazıyor ve sıranın gözüne atıyor. Her
gün bütün sınıfın bir araya gelerek defteri
"gizlice" okuduğundan da haberi.
Dedikodu: O kızla cumartesi günleri Derebağ'
da buluşuyormuş. Öğretmenler de aynı sanıda.
Bu yüzden kızın da rol aldığı **Scapin'in Dolapla-
rı**'nda oynatılmadı.

Anılardan düş devşiriyor. Anılara artı olaylar,
olmaması gereken yeni durumlar ekleyerek kimi
zaman düzeltiyor da onları. Her şey bir kez daha
yaşanacak sanki.

Hayır, Sansaryan Han'ın en küçük konduğu o
değildi, kızkardeşleri de vardı, biri dört, biri beş
yaşında.

Vagona girdiklerinde babası bir yandan dövü-
yor, bir yandan öpüyordu onu. Belirsizlikler mar-
şandızı.

"Süt mavisli nene"sinin açılmış bohçasını pen-
cerenden sokağa fırlatan eksiltilli çocuk. Serpinler,
başaklar umutçusu.

Keşke göçmen densesydi bize diye düşünen
sürgün çocuk.

Babası suskun, oturuyor. Amcası, içmiş, ak-
şam, şaraphaneden kente türkü söyleye söyleye
yürüyor.

Kitabı az. Aynı kitabı on kez, yüz kez okur.
Okuyarak yürür sokakta. Okumuyorsa, kendi ken-
dine konuşur yüksek sesle, ailesinin bütün üye-
leri gibi.

Evden kaçtı, Esmâ'dan.
Sınavlara girdi.
Kızkardeşleriyle sokakta rastlaşıyor; konu-
şuyorlar.

Bilecik'te birinin ağacından dut yemek hırsızlık
sayılmaz. Ayva koparmaksa ulak kabahat. Ama
o arkadaşlarıyla haşhaş tarlasına dalmış. Az öte-
de namlunun ucu. Koynundaki çizgili kapsüllerin
hışırtısı kalp atışlarına karışıyor.

"Ne kadar şanslıyım diye düşünüyör, o anda
da, henüz bir şey olmadı."

BEHÇET NECATİGİL ŞİİR ÖDÜLÜ TÖRENİNDE,
RAUF MUTLUAY VE HURİYE NECATİGİL'DEN ÖDÜLÜNÜ ALIRKEN

ÖDÜL

Cemal Süreya, edebiyatın, edebiyatçıların yanı sıra edebiyatın kurumlarıyla, sosyolojisiyle de ilgilenmiş bir yazardı. Yalnız *Günübirlik*'teki denemelerinde değil, başka yazılarında, hatta söyleşilerinde bu alanlara ilişkin saptamalarını, görüşlerini defalarca dile getirdi. 'Ödül'de bunlardan biri.

Pek çok edebiyat ve sanat ödülünde seçici kurul üyeliği yapmış, kendisi de ödüller almıştı. Ama son yıllarında hiçbir jüride bulunmamaya, şiiiriyle hiçbir ödüle katılmamaya karar vermişti. Neden? Bir röportajında ödüller üzerine ne düşündüğü sorulunca şu yanıtı vermişti:

Eskiden Türkiye'de ödüller yoktu. Son yıllarda bunun tersi bir gelişmeye tanık olduk. Ödüller hızla çoğaldı. Bu da birtakım sorunlar getiriyor.

Bir ödülün değeri birkaç ögenin yan yana gelişiyiyle oluşur; ödülün parasal değeri; ödülü veren kurumun ya da kişinin ağırlığı; ödülü daha önce de hep değerli kişilerin kazanmış olması; ödülü kaybeden yapıtların da değerli oluşu ve jürinin kimlerden oluştuğu.

İşte bu öğelerin yan yana gelişi ödüllü değerli kılmaya yeter. Bulduğum birçok jüride şu gerçeği gördüm... Ödüllendirilen yapıt belli bir düzeyin üzerinde oluyor elbet, ancak mutlaka katılan yapıtların en iyisi olmayabiliyor. Ödüle karşı değilim, günümüzdeki gidiş ve gelişme şekline karşıyım.

Ölümünden sonra 2000'e Doğru dergisi Cemal Süreya adına iki ödül düzenledi. Biri, her yıl 9 Ocak'ta verilmek üzere konan "Cemal Süreya Şiir Ödülleri"; ikincisi, beş yılda bir verilecek "Cemal Süreya Araştırma İnceleme Ödülü". Katılımcılar arasında günümüz şiirinin önde gelen adlarının da yer aldığı şiir ödülleri (kitap ve basılmamış dosya dallarında) on üç yıldır aksamadan sürüyor. Araştırma inceleme dalındaki ödül ise ne yazık ki hiç verilemedi! Katılım olmadığı için düzenleyiciler bu ödülü kaldırmak zorunda kaldılar.

ÖLÜM

Hayat büyük bir "Özel ve Cins İsimler" sözlüğüdür. Ölüm sadece "Cins İsimler" sözlüğü. Ama daha büyük bir sözlük.

Ölürken bile şaka yapabilirim diyen Cemal Süreya'nın şiirinde ölüm düşüncesi son dönemlerine kadar öne çıkmaz. Arada bir görünüp kaybolur.

*Ölümü doğrusu hiç düşünmedim
Ama düşündüm uzak kardeşlerimi*

.....

*Bir güvercin ben öldüğüm zaman
Nice hüznlerden yaprak yaprak
Bir güvercin ben öldüğüm zaman*

Ellisine yaklaşırken, hüznlerden sıyrılmış, çıplak, sarsıcı bir gerçeğe dönüşür ölüm.

*Ölüm geliyor aklıma birden ölüm
Bir ağacın gövdesine sarılıyorum.*

Emekli olduktan bir iki yıl sonra hafif bir kalp krizi geçirir. Yaşadığının ne olduğunu her şey olup bittikten sonra öğrenmiştir. O günlerde Lokman Hekim söylencesinden yola çıkarak "Kehanet"i

yazar: Kendisine uzun ömür vaat edilen Lokman Hekim kartalın ömrü 80 yıl diye yedi kartal ömrü yaşamak istediğini söylemiştir. Cemal Süreya da ortalama ömrü dokuz yıl olan kırlangıçta karar kılar.

*Lokman şair senin hayatın
Yedi kırlangıcın hayatı kadar
Altısını ardı ardına yaşadın
Bir kırlangıcın daha var*

Arkadaşlarının, tanıdıklarının peş peşe gelen ölüm haberleriyle, hele Edip Cansever'in, Turgut Uyar'ın ölümüyle büyük bir sarıntı geçirir.

Yüzyıl sonra şu anda yaşayan hiçbir insan, hiçbir kuş, hiçbir kedi, hiçbir yılan, hiçbir otomobil olmayacak dünyada.

Hiçbir tanıdığın, hiçbir tanımadığın olmadığı dünyayı yaşanması olarak düşünemiyorum. Başkalarının dünyası. Ne yapayım başkalarının dünyasını.

12 Aralık 1989'da *Yeni Yaprak*'ta "Göller Denizler"i yayımlar.

*Ölüm mü,
bir gölün dibinde durgun uykudasın.*

Denizler?

Tanrılar karıştırır durur denizleri.

Ölüm burnunun dibine gelmiştir artık. Evinde bütün düzeni altüst olmuştur. Ece Ayhan'la yaptıkları "Kıyı Bucak" konuşmalarında söylediğini gerçekleştirir; ünlü şiiiri "Üstü Kalsın"ı yazıp *Yeni Yaprak*'a gönderir.

*Ölüyorum tanrım
Bu da oldu işte*

*Her ölüm erken ölümdür
Biliyorum tanrım.*

*Ama, ayrıca aldığın şu hayat
Fena değildir..*

Üstü kalsın..

PAPİRÜS

Bir dergi gibidir benim hayatım. Bu yüzden ölmem, batarım.

Dergicilik, “dergiler edebiyatın laboratuvarıdır,” diyen Cemal Süreya’nın şair-yazar kimliğinin hemen yanibaşında duran, onunla iç içe geçen ikinci bir kimlikti. Gençliğinden, hatta çocukluğundan beri yakasını bırakmayan bir tutku... Sıkıntısı, yükü ödülünden fazla olsa da hiç eksilmeyen bir tutku...

Kendi dergisi *Papirüs* bir yana, yönetimini üstlendiği, çıkmasına önayak olduğu, yazı kurullarında yer aldığı, şiirleri-yazıları-çevirileriyle katkıda bulunduğu dergiler uzun bir liste oluşturur. Şaşırtıcı olan, listenin uzunluğundan çok, yelpazenin genişliğidir. İlgisi, döneminin önde gelen edebiyat dergileriyle sınırlı kalmaz; taşra dergilerine, meslek dergilerine, okul dergilerine kadar uzanır. Bütün dergi girişimlerini destekler; her zaman yeni bir dergi projesiyle dolaşır. Öte yandan kırılığandır, alıngandır, her dergide rahat edemez. Uzun süre yazdığı bir dergi kapandığında, o da içine kapanır, bir süre hiçbir yere yazmaz. Dergisiz soluk alamadığı için, her zaman kendine ait bir dergi özlemi içindedir. Belki, yine bu yüzden, Ülkü Tamer’in dediği gibi “*Papirüs* onun herkesten, her şeyden sakındığı sevgilisi” olmuştur: *Papo’su*.

Cemal Süreya *Papirüs*’ü aralıklı olarak üç kez çıkardı.

1. Dönem: Dergiyi askerliğini yaparken planlamıştı. İlk sayıyı Ağustos 1960’ta yayımladı. Başta mali sorunlar olmak üzere çeşitli aksamalar nedeniyle sekiz ay ara verdi; 1961’de üç sayı daha çıkarabildi. Aynı yılın sonunda Paris’e gönderilince girişimi yarım kaldı. *Papirüs* bu ilk dönemde dört sayfalık tabloid bir dergiydi. İçindeki önemli imzalara, yazılara karşın fazla etkili olmadı.

2. Dönem: Haziran 1966-Haziran 1970 arasında 47 sayı çıkardığı *Papirüs*, o yılların en önemli edebiyat dergilerinden biri oldu. Bu kez daha hazırlıklı başlamıştı: Dergi çıkarabilmek için memuriyetten istifa etmiş; Paris’ten getirdiği arabayı satıp sermaye yapmış; R. Tomris ve Ülkü Tamer’le birlikte giriştikleri sıkı bir ön hazırlık döneminden sonra ilk sayıyı yayımlamıştı.

Dönemin bir başka etkin dergisi, Memet Fuat’ın çıkardığı *Ye-*

ni Dergi çeviri ağırlıklıydı. *Papirüs*, kulvarını ürün ağırlıklı bir telif yazılar dergisi olarak belirledi. İlk sayfalarında Cemal Süreya'nın, edebiyata, kültüre, toplumsal sorunlarına ilişkin özgün yaklaşımlar içeren imzasız başyazıları yer alıyordu. Sonraki sayfalarda ise edebiyat incelemeleri, denemeler, şiirler, öyküler... Bugün edebiyatımızın önde gelen şair ve yazarlarından çoğu *Papirüs*'ün yazı kadrosu içindeydi. Her sayıda bir şaire veya yazara ayrılan fotobiyografili dosyalarıyla; İkinci Yeni, Nâzım Hikmet, Çekoslovakya'da Entelektüel Hayat, Orhan Veli özel sayılarıyla, "Savran" başlığı altında verdiği edebiyat, sanat haberleri, kitap tanıtma yazıları, yerli ve yabancı dergi incelemeleriyle edebiyat ortamını diri tutan nitelikli bir dergiydi *Papirüs*. Ne var ki, zaten hiç bitmeyen ekonomik sorunlara 12 Mart koşulları da eklenince önü tıkandı. Cemal Süreya da yeniden memuriyete dönmek zorunda kaldı.

3. Dönem: 1980'de *Papirüs*'ü üç aylık bir dergi olarak yeniden çıkarmayı denedi. Her girişiminde olduğu gibi yine uzun uzun hesaplar yapmış, dostlarına, tanıdıklarına mektuplar yazıp abone bulmalarını istemişti. Ama ancak iki sayı çıkarabildi: 1980 Bahar sayısı ile 1981 Mart'ında çıkan *Papirüs Seçkisi*... Bu kez de 12 Eylül kesmişti yolunu.

RESİM

*Kılıç kalkan gürz ve at
Ta çocukluğumdan beri
Ne buldumsa okudum
Sonunda anladım ki
Bir kitapta resim şart.*

Cemal Süreya şiir dışında, sanat dalları arasında en çok resimle ilgilendi.

Dostlarına, yakınlarına imzaladığı kitap sayfalarının şiirlerden artakalan boşluklarını, mektuplarının satır aralarını desenlerle, çizgilerle, portre karikatürlerle bezedi. Kimi kez kendi imzasıyla, çoğu kez de, Hatay defterlerinde olduğu gibi, takma bir adla, Charles Suarez imzasıyla.

Okumayı, yazmayı, matematiği ve resim yapmayı ilkokula başlamadan önce büyük amcası Memo öğretmiş ona. Ama, nasıl resim!

“Kendisi kadın resmi yapardı, kıçları yukarda; hani derler ya kıçından Kütahya görünüyor, öyle resimler. Kıçlar, memeler... Sanatımı açıkladığı için söylüyorum. Amcam matematikte çok kuvvetliydi de resmi hiç bilmiyordu.”

Kendi kuşağı içinde, resim üzerine, şiir-resim ilişkisi üzerine en çok düşünen şairlerden biri oldu. Şiirde İkinci Yeni'nin, resimde soyutun ortaya çıktığı yıllarda şair ressam arkadaşlığı tavsamaya başlamıştı oysa.

“Birkaçımızda büyük resim tutkusu vardı. Boyuna albümler karıştırdık. Sözgelimi Edip Cansever'le ben. Sezai Karakoç resme başka bir açıdan bakardı, ama bakardı. (Mülkiye Dergisi'nde onun Mona Roza'larını ben desenlemiştim. Takma adım da Charles Suarez, yani C.S.) Ece'nin resme önem verdiğini biliyordum. Metin Eloğlu zaten ressamdı. Karıştırdık albümleri (ne albümler ama): Chagall ne yapmış? Yüksel Aslan? Arkadaşımızdı Yüksel Aslan. Edgü de arkadaşımız... Edip'le resmin sorunları üzerine çok konuştuk. Onun Kapalıçarşı'da, Sandal Bedesteni'ndeki dükkanının üst katındaki masanın bir bölümünde resim albümleri Himala-

yalar gibi yükselirdi.(...) Soyuta da vakit ayırmışızdır. Yine de Edip'le figürsüze pek yanaşmadığımız kalmış aklımda (yanaşamıyorduk belki de). Öyle bir kültürümüz oluşmamıştı.

1957'de miydi? Michel Seuphor'un Soyut Resim Sözlüğü'nü (Dictionnaire de la Peinture Abstraite) almıştım. Kitabın gerçekten çok önemli (benim için bugün daha önemli) önsözünü, Edip'e çevirerek okumuştum. Unutamam, o önsözü önemli bulmuştuk da, sözlükteki resim örneklerinin üzerinde fazlaca durmamıştık. Yine de figürü tam anlamıyla yitirmemiş sanatçılar (Kandinsky vb.) ilgimizi çekiyordu. Bir de her şeyin ötesinde, Klee. Çok başkaydı, hayatımızda bizim Klee. Klee'yi anlayabiliyorduk.

Kısacası, bizim kuşak, ayrık durumları saymazsak, plastik sanatlarla anlaşılamadı. Öykücülerimiz, romancılarımız da, resme uzak durdular.

1958'de Pazar Postası'na Osman Mazlum adıyla yazdığı "Chagall'ın Şiirleri" başlıklı yazıda şiirinin beslendiği kaynaklar arasında resmin yerini açıkça ortaya koyar:

Az bir şair değil o. "Yazmam Daha Aşk Şiiri" adlı şiirimi onun etkisinde yazdım. Ressamlar kadar şairlerin de çok öğreneceği var ondan. Ben kendi payıma, kimsede Chagall'daki kadar adamı çarpan, bozan, alıp götüren şiirsel çağrışımlar görmedim. En şiirli anlatımlarla olağanüstüyü, görünmeyeni, yoku somutlayvermek, bir ona vergi, hakçası ressamlar içinde. Şiir, Chagall'da her yerde şiir vardır. Sevişmek, Chagall'da her yerde sevişilir. Her resmin bir köşesinde özel bir sevişme yeri vardır. Chagall'ı önceleri deli sanurdum. (...) Ama sonraları yavaş yavaş anlar gibi oldum. Sonraları bildim onun renkleri, eşyayı, durumları milyonlarca yaşayan biri olduğunu. Bütün iyi şairler gibi o da çocukluğunu kaybetmemiş ya da yeniden elde etmenin büyüsunü biliyor (...) Chagall'da çağrışımların aynı bir tabloda birdenbireliği vardır. Ama bu çağrışımlar tablodan tabloya birbirini hazırlar, geliştirir. Chagall gibi perspektifini türlü nüanslar halinde, ama hiç tekrara düşmeden verebilmiş sanatçı pek yoktur.

Resim ve ressamlar üzerine yazarken, eleştirmen tavrından çok, bir şairin resme bakışını sergiledi. Elbette, portre yazarlığındaki benzersiz ustalığını da kullanarak. İşte iki örnek:

“Muzaffer Akyol, iyi bir ressam. Çıldırsa en iyi ressam olacak. Birikmiş emeğin sapmaya gereksinimi var onda.”

“Ne demişim Nevhiz’in resmi için:

Her an boğulabilir alarm çığılığı;

Güçsüz, ama dirençli doyum;

*Rembrant saygısı, Chagall’a sunulmuş izin dilekçesi ve So-
utine’le körebe...”*

SÜRGÜN

Ben bir yük vagonunda açtım gözlerimi

Cemal Süreya, son yıllarına kadar Kürt ve sürgün olduğundan pek söz etmedi. Hatta, özenle kaçındı bundan. Çocukluğunda ve gençliğinde ise büyük bir sır olarak saklıyordu. Ailesi 1938 “Der-
sim harekâtı” sırasında Erzincan’dan Bilecik’e sürgün edildiğinde altı yaşını tamamlamamıştı. Kız kardeşlerinin söylediğine göre, sürgün edilen aslında büyük amca Memo’ydu; babaları Hüseyin Seber ağabeyini yalnız bırakmamak için katılmıştı ona.

Emir geldiğinde üç gün içinde toplanıp değerli eşyalarının yarısını sattılar, yarısını bahçedeki kör kuyuya gömüp babaannenin kemerinde sakladığı birkaç altınla yola çıktılar.

Cemal Süreya eşi Zuhâl Tekkanat’a yazdığı mektuplardan birinde anlatır bu yolculuğu:

Bizi bir kamyonu doldurdular. Tüfekli iki erin nezaretinde.

Sonra o iki erle yük vagonuna doldurdular. Günlerce yolculuktan sonra bir köye attılar. Tarih öncesi köpekler havlıyordu. Aklımdan hiç çıkmaz o yolculuk, o havlamalar, polisler. Duyarlığım biraz da o çocukluk izlenimleriyle besleniyor belki. Annem sürgünde öldü, babam sürgünde öldü.

Aklımdan hiç çıkmayan bir başka şey de Bilecik halkının kendilerini bağırlarına basması, gösterdikleri yakınlık...

Bilecik’teki zorunlu ikamet süresi yirmi yıldır; daha sonra çıkan aflarla bu süre kısalır. Ayrıca çocukların il dışına çıkması yasak değildir. Babası, iyi eğitim alsın diye İstanbul’a, ablasının yanına

gönderir Cemalettin'i. Siyasal ortamda yumuşama olunca kendisi de İstanbul'a taşınır; Arnavutköy'de bir iş bulup çalışmaya başlar. Ama fazla sürmez bu durum:

Bir akşam eve polis geldi. Hepimizi alıp Emniyet Müdürlüğü'ne (Sansaryan Han) götürdüler. Bir gece orada kaldık. O sıra küçük kızkardeşim daha beş yaşında. Büyükanem ise en az altmış beş. Kafese konmuş, saçı sakalı uzun dev bir adam anımsıyorum. Tahta sıranın üzerinde uyumuştuk. Kadınlar kavgaya çıkmışlardı. Ertesi gün jandarma refakatinde sürgün yurdumuz olan Bilecik'e posta edildik.

Ben kaç yaşındayım? Onbirin içinde.

(..) Şimdi çok sevdiğim sürgün sözcüğü beni allak bullak ediyordu. Birgün büyükaneme sormuştum: "Neyiz biz?" diye. Birşey anlamadı. "Sürgün ne demek?" diye yineledim. Sürgün "menfi" demekmiş, "menfa"ya gönderilenlere "menfi" denirmiş. Bir an aklıma Yavrutürk dergisindeki bir tefrika geldi: "Bir Göçmen Çocuğun Anıları." "Göçmen miyiz biz yoksa?" diye soruyu değiştirdim.

"Evet, işte buldun, "göçmeniz biz" dedi. Rahatlamıştı.

Ondan sonra kendimi bir süre göçmen olarak düşündüm.

ŞAPKAM DOLU ÇİÇEKLE

Şiir bizde olandır. Düzyazı bizde kalandır.

Cemal Süreya sağlığında iki deneme kitabı yayımlamıştı: İlk baskısı 1976'da Ada Yayınları tarafından yapılan Şapkam Dolu Çiçekle (1500 adet, 40 lira) ile 1982'de Adam Yayınları'ndan çıkan Günübirlik. Bu kitaplarda yer almayan denemeleri ve başka türlerdeki düzyazıları ölümünden sonra kitaplaştırıldı.

Günübirlik, 1975-1976'da Politika gazetesinde, aynı başlık altında yayımladığı yazıların toplamıdır. Genellikle yazarın, edebiyatçının sorunlarına eğilen yazılardır bunlar. Şapkam Dolu Çiçekle ise daha çok çağdaş şairler, kendinden öncekiler ve Türk şiir serüveni üzerine yazdığı denemeler toplamı. Kendi deyişiyle, bir eleştirmen tavrıyla değil, bir sanatçının başka bir sanatçıya bakışıyla yaklaşır

ele aldığı şairlere. Yayımlandığı sırada Şapkam Dolu Çiçekle üzerine fazla bir yazı çıkmaz. Kimilerine göre bunun nedeni, şiiri çok iyi bilen usta bir denemeci üzerine yazmanın güçlüğüdür. Fethi Naci, Politika gazetesindeki köşe yazısında şöyle der: "...eleştirilerinde şiire baş yeri veren Ataç bile 'sevdim'den, 'sevmedim'den öteye pek gidememiştir. Ama bir Cemal Süreya, şiirden söz açtı mı Ataç'ın girmeyi göze alamadığı alanlara babasının evi gibi girmiştir."

Cemal Süreya son yıllarındaki bir konuşmasında şairliğiyle denemeciliği arasında nasıl bir ilişki, nasıl bir etkileşim olduğu sorulduğunda şu yanıtı vermişti:

Denemeci Süreya şair Süreya'nın sözcük tutkunluğuna, hatta çılgınlığına şaşırıp kalıyor. Çünkü şair hem az yazıyor, hem de o az içinde çılgınca sürekli dolanıp duruyor. On yedi dergi, birkaç evlilik, bir meslek, bir banka batırdı... Öbürü için şöyle diyor denemeci Süreya: Bu adam beni etkiledi elbet. Ama benim de onda çok emeğim var. Şaşıyorum, en çok anı kitapları okuyor. Kötü şeyler okumayı da seviyor. Yolculuk duygusu sıfır. Efendim, gençliğinde hep görev yolculuğu yapmış da ondanmış... İstanbul'u bile tam kullanmıyor.

Otobüse binseler, denemeci olan Süreya hep ileri bakar, öbürü ise geçtiği durakları, dün akşamı vb. düşünür.

ŞEMSIYE

(99-YÜZ)

Gerçek portremiz, toplumdaki izdüşümümüzdür.

Cemal Süreya, kuruluşuna da katıldığı haftalık 2000'e Doğru dergisinde, ilk sayıdan başlayarak "izdüşümler" adıyla 126 portre ve 26 "söz senaryosu" yazdı (4 Ocak 1987- 7 Ocak 1990).

"İzdüşümlerde" anti-görsel ya da salt yazınsal diyebileceğim bir çalışma içindeyim. Daha doğrusu nicedir böyle bir çalışma içindeyim de, sonradan ayırımına vardım.

Yineliyorum: Aynı konuda yazılmış bin kitabın anlatamadığı şeyi, tek bir görüntü ortaya serebilir. Ne kadar güzel! Ama tek bir dizenin, tek bir cümlelerin, bir şeyi on bin görüntüden daha iyi belirtebileceği de bir gerçek. Ben işte bu ikinci yolun gönüllüsüyüm.

İlk örneklerini Papirüs'te verdiği portre yazarlığı iddialı olduğu bir alandı. 2000'e Doğru'da daha çok yaşayan politikacıların, çeşitli dallardan sanatçıların, toplumda o sırada öne çıkmış isimlerin izdüşümlerini yazdı. Bir söz sihribazı olarak yazdığı kişinin imgesine dönüştürdüğü şemsiyeyi binbir biçimde kullandı:

Necmettin Erbakan: Şemsiyesini yerine göre seccade ve hırka olarak kullanıyor. Kimi zaman da İslamda Kadın adlı yapıtındaki düşüncelerini geçerli kılmak için havlu olarak tutsun diye eşine fırlattıyor. Hem bakış fırlattıyor, hem şemsiye.

Mehmet Ali Aybar: Şemsiyesi Nuh'un gemisi gibi dopdolu. Düzensiz sular da çalkanıp durur.

Server Tanilli: Şemsiyesi taç yaprak. Gülgillerden ve gevrek dokulu. 24 saatte yenilenir.

İlhan Selçuk: Gerçeğin sesi. Yarı otomatik şemsiyesi de, zaten, ger-çekk! diye açılır.

Ferruh Doğan: Şemsiyesi yüz tane. Yarısını dostlarına kullandırıyor. Ama her birinin tek tek yarısını. Yağmur yağarken şemsiyesinin altında başka bir insan daha yoksa rahat yürüyemez.

Cihat Burak: Aşırı modern Osmanlı. Lenfatik ve az konuşan Evliya Çelebi. Şemsiyesini koca bir sakıya dikmiş.

Zeki Müren: Şemsiyesi morumuş.

İbrahim Tatlıses: Küçük Emrah': saymazsak Arabeskçilerin en bilinçsizi, ama en sevgilisi. Hisse senetli lumpen. Şemsiyesini müştemilat olarak kullanıyor. Urfa'ya şan olsun diye.

Nazlı Ilıcak: Şemsiyesi tek dokunaçlı medüza biçiminde.

Doğan Hızlan: Çelebi sözcüğü bugün belki biraz da o yaşıyor diye ayakta duruyor.(..) Kibrit bile çakmak istemeyen iyi kalpli Neron. Şemsiyesini Nil kıyısında harmaniye olarak kullanıyor.

Sezai Karakoç: Sıkışmış, sıkıştırılmış deha. Alçakgönülle katı yüksek uçuyor. Şemsiyesi yok.

Cemal Süreya İzdüşümler'in şiiri kadar önemli olduğunu düşünüyor, kendi yaptıkları arasında ikinci doruğa İzdüşümler'le ulaştığını söylüyordu. Portre sayısı 99'u bulduğunda yazdıklarını 99 Yüz adıyla kitaplaştırmayı istiyordu. Daha fazlasını yazdı ve ölümünden sonra Kaynak Yayınları "İzdüşümler"i onun koyduğu adla yayımladı.

Büyük bir okur kitlesinin her hafta ilgiyle izlediği portreler, Doğan Hızlan'ın da belirttiği gibi kaynak niteliği taşıyor: "Eğer bu kişiler üzerine konuşacaksanız, yazacaksınız ya da bir yargıya varmak niyetindeyseniz Cemal Süreya'nın kalemle çektiği fotoğraflara mutlaka bakmalısınız. Eleştirinin hırçınlık gösterilerine, ince alayın hakarete dönüşmediği zarif yazılar. Türkçe'nin, zekanın tadına doyulmaz Cemal Süreya'da."

TÜRKÇE

Ne diyordu Ceyhun Atuf Kansu Cemal Süreya için yazdığı şiirde?

Cemal Süreya ve Yunus Emre
Ne güzel yaşıyorlar Türkçeye
Cemal Süreya ve Yunus Emre
Ne güzel yaşıyorlar Türkçeye

Ne diyordu Cemal Süreya?

Türkçeden bir kıl kopar, içinde güneşler, dünyalar, ırmaklar vardır. Ama Türkçeden koparacaksın.

Ya kendi dil serüveni için ne diyordu?

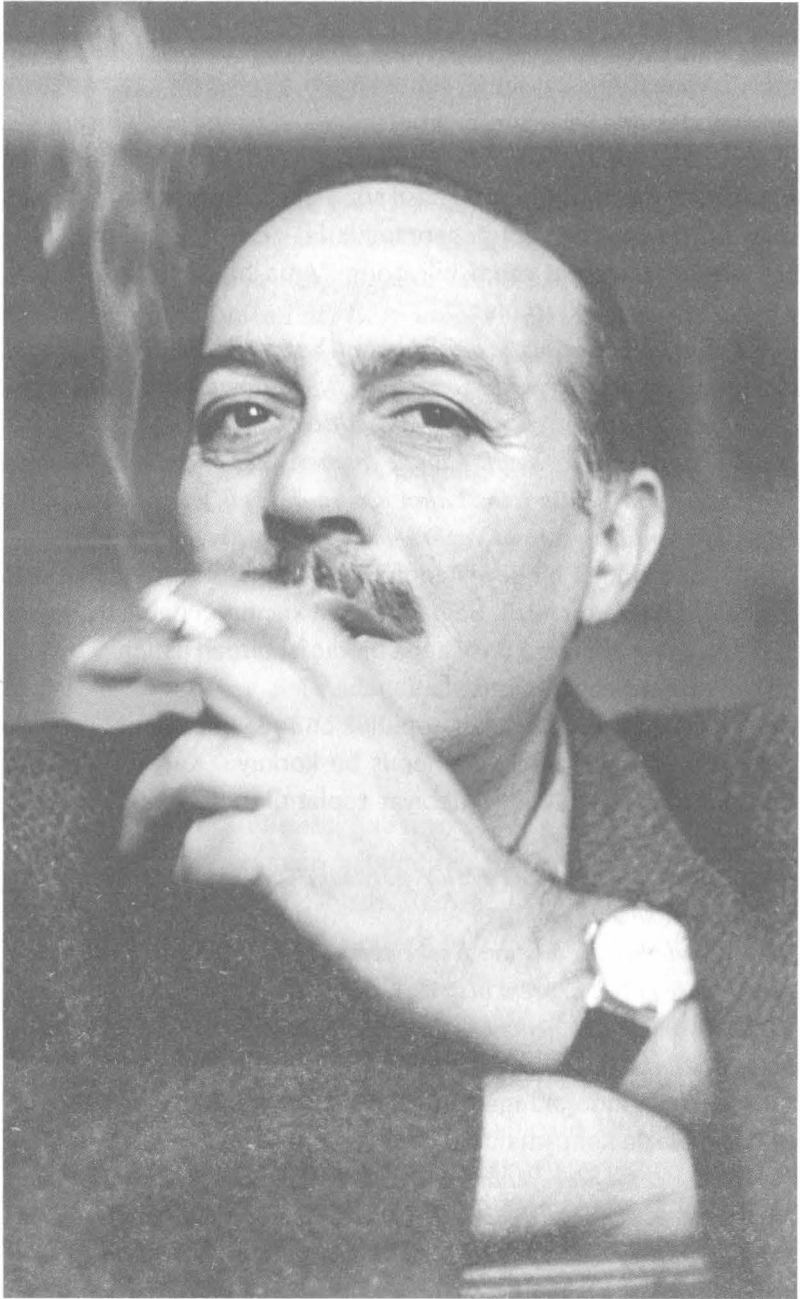
Benim dil serüvenim şu: Küçük çocuk bakıcıya veriliyor; daha doğrusu, o çocuk kendini bakıcının elinde buluyor, seviyor bakıcısını; onu ana belliyor. Türkçeyle ilişkim böyle. Bir noktada gurbetin aşka dönüşmesi. Bu dil yorganımdır benim: Biraz haşhaş, biraz balık kokar. Biraz da zeytin tadı taşır.

Ana bellediği Türkçeye, Türkçeyi Türkçe yapanlara, ta onüçüncü yüzyıldan bu yana işleyip geliştirenlere aşkını Türkçe için yazılmış en güzel, aynı zamanda en ‘sivil’ şiirlerden biri olan “Yunus ki Sütdeşleriyle Türkçenin”de dile getirdi. Kendi gerçeğini, burukluğunu da şiirin içine katarak...

UTANGAÇ

Bende utançla cüret arasında çok küçük bir mesafe vardır. Çocukluğumla bugünkü ben arasında da çok kısa bir mesafe olduğu için belki de bu. Herşey o günlerden kalma ve çok taze.

Cemal Süreya’yı tanımış olanlar onun kişisel özelliklerinden söz açıldı mı utangaçlığını ayrıca vurgulama gereği duyarlar. Şiiriyle, yazılarıyla çelişik görünen, en deneyimli röportajcıyı bile zorlayan bir yanındır bu. Bir örneğini onunla 1985’te Milliyet Sanat için ko-

FOTOĞRAF ARA GÜLER

CEMAL SÜREYA

53

nuşan Zeynep Oral veriyor: "Cemal Süreya ile 'Konuşa-Konuşa'ya başlamak güç. Nereden başlamalı? On küsur yıldır girip çıktığı, oturup konuştuğu, çay içtiği, sohbet ettiği, yazı verdiği, tartıştığı şu gazete odasında yeryüzünün en utangaç, en içine kapalı insanı gibi görünen birine, 'Yoksuluz gecelerimiz çok kısa/ Dörtnala sevişmek lazım' diyen şiirlerinden nasıl söz açılır? Düzyazısıyla, şiir üzerine, şairler üzerine yaptığı saptamalarla, denemeleriyle başlayacak olsam, alacağım yanıtı biliyorum: 'Ama bu konuda öyle çok yazdım ki şimdi tekrarı olur.'"

Son derece utangaç bir adamım. Yaşım 55. Mesela gidip bir dükkanda bir şeyin fiyatını soramam. Başkalarına sordururum çoğu zaman. Bir şeyin yarım kilosunu alamam..

Yazarken öyle değil. Çünkü yazmak hem bir sıkıntı, hem de bir kurtuluştur benim için. Yakın çevremde, belli bir yakınlık kurduğum insanlar arasında yazarkenki gibi bir tavrim vardır.

Kendisinden bir şey istendiğinde "hayır!" diyememek utangaçlığının başka bir yüzü. Bağlanmaktan kaçındığı halde bağlayıcı teklifleri geri çeviremez. Aynı anda birkaç işi birden üstlenir; bu kez de yetiştiremeyeceği kaygısıyla bunalır.

Daha da bunaltıcı olan, topluluk önünde konuşmak. Pek çok deneyimi olduğu halde yenememiş bu korkuyu. Kadıköy Gençlik Kitabevi'nde düzenlediği edebiyat toplantılarının ilkinde de söz ediyor bundan:

Gün yaklaştıkça rüyalar görürüm; bir şey soracaklar, ağzımdan tek sözcük çıkmıyor.

Şöyle bir şey başlar: Keşke yağmur yağsa.. hatta bu insanlık dışı şeylere gider, depresyon olsa da tehir edilse... Oraya gidersin korkunç!.. Korkunçluk nedir biliyor musunuz? Söze başlamadan önceki on beş dakikadır.

Gençliğinde utangaçlığı yüzünden az konuşan biriyken son yıllarında fazla konuşmaktan utanç duyduğunu söylüyor:

Son zamanlarda bana bir gevezelik gelmiş. Son zamanlarda diyorsam, bir kaç yıllık hikaye. Fazla konuşuyorum. Özellikle içki içerken, kimseye ağız açtırdığım yok. Yalnız ben, sürekli ben konuşacağım. Başkalarında eleştirdiğim şey bende belirdi. Hem de en kötü yanlarıyla. Bir iki kez uyarıldım da. Karşımdakini hiç dinle-

miyormuşum. Çok dokundu bana. Ben yalnız yamalı bohça yapıyorum sanıyordum. Farkındayım aslında. Hele hele yeni tanıdığım kişilerin yanında cümleleri soluk alır gibi art arda fırlatırken daha çok ayırımına varıyorum bunun. Tam o sırada, işte yine o durum başladı diye bir alt konuşmayı da kendimle yapıyorum, önlüyor muyum söz yayılımını? Ne gezer! Çarka girmişim bir kez. Yalnız kendimle olan alt konuşmada bir erteleme duygusu beliriyor. Bir daha yapmam. Yapmayacağım. Ama şu lafı bir bitireyim.

Yakınlarımın yanında ise, o utanç biçim değişiyor, yakınlarımaya yönelen bir çeşit öfkeye de dönüşüyor. Ya da bir kırgınlığa.

Suskun kişi bilinirdim eskiden. Bu korkunç gevezelik nereden geliyor? Çok mu şımardım? Yazmanın yerini mi tutuyor? Yazmanın bir belirtisi mi? Yaşın getirdiği bir şey mi? İşsiz kalma korkusundan mı kaynaklanıyor?

Son cümle, aykırı ve anlamsız gelse de, benim gerçeğim olarak çok önemli.

ÜVERCİNKA

İlk şiir kitabı Üvercinka, Şubat 1958'de Hüsamettin Bozok'un yönettiği Yeditepe yayınları arasında çıktı. Kapak tasarımını Sait Maden yapmıştı. Fiyatı 100 kuruş, Cemal Süreya'nın aldığı telif ücreti, 150 lira.

Üvercinka büyük bir ilgiyle karşılandı, altı ay sonra ikinci baskısı yapıldı. Yılın Yeditepe Şiir Armağanı'nı Arif Damar'ın İstanbul Bulutu'yla paylaştı.

Ne demekti Üvercinka? Kitabına neden böyle bir ad koymuştu? Bu soruların yanıtını merak edenlerden biri de, kendisiyle Halis Acarı takma adıyla röportaj yapan eleştirmen Asım Bezirci'ydi. Cemal Süreya, "güvercin kanadı"ndan kısaltarak elde ettiği bu sözcükle ilgili açıklamasında, hem kitaba adını veren şiirin esin kaynağı sevgilisine –ki artık ayrılmışlardır– üstü örtülü bir mesaj gönderir, hem de İkinci Yeni'nin getirdiği sözcük düzenine değinir:

Üvercinka anılması güvercinle karışık bir ad. Bir kadın adı. Barışa, aşka, dayatmaya dönük bir kavram. Kitaba ad olarak seçmeme gelince, bunun iki nedeni var. Birisi belli: Günümüz şiiri, bu arada benim şiirim kelimeyi zorlayan bir şiir. O adla şiirimi özetlemiş ya da bir parça belirtmiş oluyorum. Şiirimden ufak, ama anlamlı bir kesit vermiş oluyorum galiba. İşin ikinci nedeni son derece özel, salt günlük yaşama ilişkin bir şey.

Üvercinka'nın şiirimize öz ve biçim açısından getirdiği yeniliği ise tek sözcükle özetler:

Şok. O kitaptaki çok şiirimde şok etkisi aradım. Sonra dile büyük bir yaslanışım var. Humour var. Kusurlu şiirler, biliyorum. Kusurlu olmalarını istedim.

Asım Bezirci, İkinci Yeni'nin en şiddetli karşıtlarından biri olduğu halde, röportajı Pazar Postası'nda yayımlarken (20.4.1958) başına şöyle bir not koymaktan alamaz kendini: "Bir ara Muzaffer Erdost, Cemal Süreya için 'genç ozanlarımızın en güçlülerinden biri' diye yazmıştı. O günlerde pek aşırı bulmuştum bu yargıyı. Gelgelelim Üvercinka'yı okuduktan sonra başka türlü düşünür oldum. Hele, Cemal'in kendisiyle tanışınca daha da değişti kanılarım. Gerçi şimdi de takıldığım yanları çok, ama gene de söylemeliyim: Erdost haklıymış! Cemal, kuşağının en güçlü şairlerinden biri, hatta en güçlüsü."

CEMAL SÜREYA
ÜVERCİKA

Yoksuluz seccaderimiz çok neha
İntinada sevishnek lajani

KAPAĞINI KENDİSİNİN YAPTIĞI "ÜVERCİKA" BASKISI

Üvercinka, o yıllarda da, sonrasında da üzerinde en çok konuşulan kitaplardan biri oldu; İkinci Yeni tartışmalarının odağında yer aldı:

Melih Cevdet Anday: "Şiiri bütün fazlalıklardan kurtarmak istiyor, usun özgürlüğünden ne güzellikler doğabileceğini gösteriyor."

Ahmet Oktay: "Asıl yeniliği eşyayı soyutlaştırışından ve dilinden geliyor."

Sezai Karakoç: "Sanatına Rönesans ressamı gibi insanla başlamıştır."

Muzaffer Erdost: "İnsan üzerine değil şiir üzerine düşünmeyi seçmiştir."

Muzaffer Şerif Onaran: "Alışılmış kelimelerin, alışılmış duyguların şairi değil."

Gülten Akın: "İkinci Yeni onunla da bir bayrak dikmiş oldu."

Orhan Duru: "Bir kuşak şairini arıyordu. Galiba buldu."

Hilmi Yavuz, ölümünden hemen sonra kaleme aldığı bir yazıda Cemal Süreya'nın daha ilk şiirlerinde bütün bir şiir programını ortaya koyduğunu söyler.

Enis Batur da aynı kanıdadır: "Her 'majör' şairin ilk kitabı gi-

bi bütün programı taşır Üvercinka. Dizin için sonuna kadar beklemeye gerek kalmamıştır. Ne demeye gelir bu? Cemal Süreya daha ilk kitabıyla bir yol açıcı olma unvanına hak kazanan seyrek şairler arasına oturur.”

VASAT

Cemal Süreya'nın edebiyat beğenisi de 'uç'lara, 'aşırı'ya ayarlı. Ortalamaya, 'vasat'a tahammülü yok.

Hiçbir şey “aşırı vasat” kadar tatsız olamaz. Halikarnas Balıkçısı'nın yazdıklarını, kendisi aşırı ilginç olduğu halde, her zaman tatsız buldum. İlhan Tarus'u, Ümran Nazifi, Muhtar Körükçü'yü sevemedim.

Alphonse Daudet'yi okuyamam.

Kötü şeyleri okuyamıyorum. Çok kötüyse iş değişir.

Günlüğünde soruyor: Nedir Beğeni?

Güzel olanı şıp diye buluvermeyi sağlayan görgü bütünü. Evrenseldir beğeni. Bir sanat dalının yalnız bir kolundan tat alanlar, öbürlerini hiçleyenler, belki o alanda uzmanlaşabilirler, ama beğeniye ulaşamazlar. Ali Nihat Tarlan, tattığı şarabın yalnız eskiliğini anlayan bir “çeşneci”dir. Buna karşılık, İsmail Habib Sevük'te, her şeye karşın bir beğeni oluşmuştu.

Ahmet Haşim çok güzel şiirler yazdı; öyleyken, yazularından anlaşılıyor, tam bir beğeniye ulaşmış değil. Yahya Kemal'de ise beğeni doruk noktasında. Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı tam anlayamadım. Yalnız kendi şiirinin beğenisi mi var onda? Şöyle diyebilirim: Bencillik beğeniye aşıyor.

Beğeni deyince günümüz sanatçı ve yazarları arasında hemen aklıma gelen birkaç adı sıralayabilirim: Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, Vedat Günyol, Oktay Akbal, Fethi Naci, Mehmet H. Doğan, Memet Fuat, Muzaffer Erdost, İlhan Berk, Ahmed Arif, Arif Damar, Turgut Uyar, Edip Cansever, Ece Ayhan, Ferit Edgü, Demir Özlü, Can Yücel, Doğan Hızlan, Tomris Uyar, Enis Batur.. liste uzayabilir.

Ama bunların bir bölümü açık konuşmaz.

Şiir tutkusu beğenisini aşanlardan olduğu için mi “mavi boncuk dağıtıyor” diye eleştirilirdi Cemal Süreya?

Kötü bir romanı okuyamıyorum. On beş yirmi sayfa ilerledikten sonra elimden atıyorum. Buna karşılık şiirin her türlü çeşidi geliyor bana. Kötü şiirden de tuhaf bir tat alıyorum. Tuhaf bir ilgiyle okuyorum. Deneme, hayat öyküsü, araştırma için de öyle.

(...) Kötü roman okuyamayışım aynı zamanda benim türe karşı davranışımı mı ortaya koyuyor? Bunca roman okumuş olduğum halde bende belki de tam bir roman tutkusu oluşmamış. Ya da yalnızca bir okur beğenisi edinebilmişim. Okur, kendi ölçüsüne göre yalnız iyi şeylere yönelir.

Beğenin biraz yükseldiği durumlarda tutku beğeniye aşıyor. Kişiyi bir şeyin bayağısıyla da, kötüsüyle de ilgilenmeye götürüyor. Elbet, benim kötü bir şiirden aldığım tat başka bir şey. Şiir beğenim orda eğleniyor, dinleniyor belki; belki de göneniyor, böbürleniyor. Hamlet’in çadır tiyatrosunda oynanışından alınan tat. Ve çadır tiyatrosunda oynanan bütün oyunlardan alınan tat.

Peki kötü bir romandan niçin böyle bir tat alınmasın? Dikkat edilirse, ben o tadı pratiğini yaptığım sanat türlerinden alıyorum. Belki bir romancıda da kötü romanlara karşı aynı tavır söz konusudur. Bir öykücüde de.

Yolcu; bana iyi romanlar ve her çeşidinden şiirler, hayat öyküleri, araştırmalar, denemeler getir.

Müziğin her çeşidini ve sinemanın iyisini getir.

YOLCULUK

Tanrım siz şu uzun Anadolu’yu çocukluk günlerinizde mi yarattınız?

Cemal Süreya “kavimler kapısı” dediği Anadolu’da yine kendi deyişiyle “divanece” dolaştı.

Yolculuğa, gezmeye merakı olduğundan değil, “yalnızlık mesleği”nin, maliye müfettişliğinin gereğiymiş bu yolculuklar.

Güngör Demiray'a yazdığı mektuplardan birinde sayıyor:
yolculuklarım da oldu

Un peu partout

Yine de inanma

Hepsi de görev yolculuğuydu;

Kars, Ardahan, Van, Karaköse,

Sivas, Erzincan, Aydın, Manisa

Kırklareli, Edirne, Bilecik, Bursa,

İşte haritada ne varsa

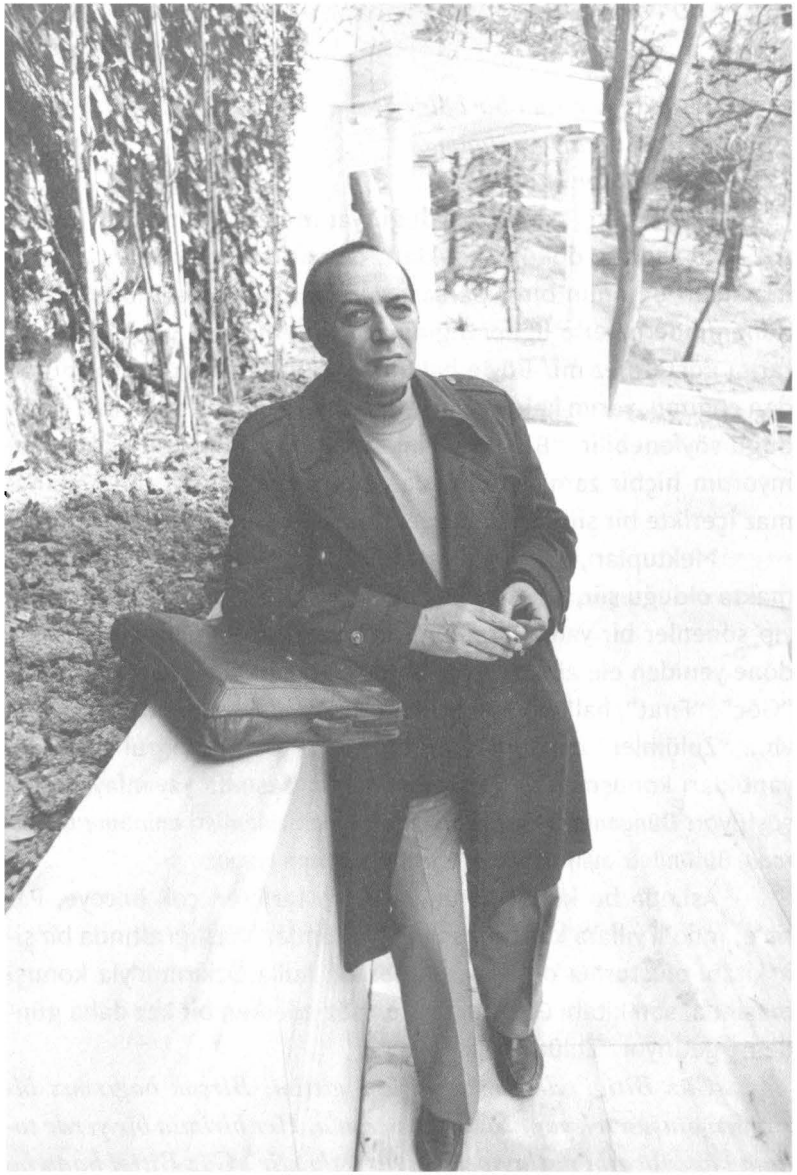
Bütün kentlerde ve kimi ilçelerde bulundum

İkinci kitabı Göçebe'den başlayarak şiir coğrafyasının giderek genişlemesinde yolculuklarının da payı oldu kuşkusuz. Ancak, Orhan Kahyaoğlu'nun dediği gibi "Cumhuriyet döneminde belirlenip bize sunulan bir Türkiye Coğrafyası değildir bu. Tüm geçmişini, tarihini, sınıfsal ölçekleri gözardı etmeden, Ortadoğu'ya kadar uzanan bir kültür mozayığıdır eşelediği. Bilinen tarihin hep 'öteki yüzü' ilgilendirmiştir onu. Bu zenginliğin getirdiği tarih, kültür ve coğrafyalar şair kimliğinde bambaşka bir kaynaşım olarak vücut bulur."

Mehmet H. Doğan, Göçebe ve Beni Öp Doğur Beni'de Cemal Süreya şiirinin daha derin bir anlam kazandığını söyler : " İlk şiirlerindeki espri gücü, şaşırtıcılık, incelik yitmeden yaşamın, toplumun, tarihin, toprağın doğurgan alanlarına yayılır. Bunun doğal sonucu olarak öyküye yüz vermeyen bir şiirdir onun şiiri. Yine de, sözsüz bir müzik gibi sayısız öykü anlatır. Ortadoğu'nun, Anadolu'nun tüm tarihini bilimsel kitapları kıskandıracak bir tarihsel doğrulukta çizer bir çırpıda. Savaşlarıyla, kıtlıklarıyla, yıkımlarıyla; şairi, savaşçısı, yalvacıyla; petrolü, yağmuru, özsuyu, şerbetiyle dört bir yöne uzayıp giden bir toprağın tarihini , 'zifaftan ve yastan' çizer."

Yürüdüm gittim eski kurganlar üzerinden kent kent

Kulağında âmâ bir çömleğin kırılma sesi

12 NİSAN 1982

FOTOĞRAF: CENGİZ CIVA

ZULÜMLER

*Fırat suyu bütün bir bölgeyi
Takma adlarla dolanmak
Zorundadır.*

Her sanatçı ortaya koyduğu yapıyla değerlendirilir kuşkusuz. Öte yandan döküp saçtıkları, ortaya çıkarmadıkları, çıkarmadıkları da onun birer parçası sayılmaz mı? En azından, hangi döneminde nelerle ilgilendiğini, yönelimini, alan genişliğini, ısrarını göstermez mi? Böyle bakılırsa, Cemal Süreya'nın yazdığından çoğunu, yarım kalmış çalışmalarına ya da başlangıçlara gömüdüğü söylenebilir. "Benim şiirim tamamlanmamış bir şiirdir. Sanıyorum hiçbir zaman tamamlanamayacak. Çünkü tamamlanamaz içerikte bir şiir" sözü bir de bu açıdan düşünülmeli.

Mektupları, günlüğü, yazdıkları günlerde üzerinde çalışmakta olduğu şiir, araştırma haberleriyle dolu. Kıvılcım gibi parlayıp sönenler bir yana; ısrarla altını çizdikleri, zaman içinde döne döne yeniden ele aldıkları var bir de. "Kalın kalın akacak", dediği "Göç", "Fırat", halk hikâyelerinin, cenk kitaplarının yeniden yazımı vb... "Zulümler" de bunlardan biri. 1984'te Şair Tuğrul Tanyol'la yaptıkları konuşmada, "Zulümler"i 1985 başında yayımlayacağını söylüyor: Dünyanın bir çok ülkesinde yapılan zulümleri anlatıyorum burada. Bütünüyle aynı temayı işleyen ilk yapıtım oluyor.

Aslında bu konuşmanın yapıldığı tarihten çok önceye, Paris'e, 1960'lı yıllara kadar uzanıyor "Zulümler" başlığı altında bir şiir kitabı oluşturma düşüncesi. 1988'de Atilla Özkırımlı'yla konuşmasında, son kitabı Güz Bitigi'nden söz ederken bir kez daha gündeme getiriyor "Zulümler"i:

Güz Bitigi'nde başka yerlere gittim. Birçok bağımsız birimden oluşan tek yapı söz konusu onda. Her birimin bir yerde tohum kapsülü gibi patlayıverdiği bir 'sıkı şiir'. Güz Bitigi bana bu tür başka bütünler kurma yönünde cesaret verdi. Zulümler adlı çalışmamı yeniden ele alabilirim artık.